

POZNÁMKY K ČINNOSTI SOUDU PURKRABÍHO KRAJE HRADECKÉHO NA KONCI 16. STOL.

Karel Malý

Prameny a literatura k dějinám soudu purkrabího kraje hradeckého, otázka jeho vzniku a souvislost se soudem nejvyšším purkrabího pražského — 45. Složení soudu purkrabího kraje hradeckého — 49. Kompetence soudu — rozsah věcné a osobní příslušnosti. Termíny zasedání soudu a četnost projednávaných případů — 52. Povaha přípravného řízení. Půhony k purkrabskému soudu — 57. Dokazování a povaha jednotlivých druhů důkazů — 61. Zakončení přeličení a důsledky nálezů — zatykače a obrana proti nim — 65. Charakter purkrabských soudů ve srovnání s ostatními soudy šlechtickými a zvláštnosti agendy soudu purkrabí kraje hradeckého — 68.

V rukopisném fondu Památníku národního písemnictví na Strahově jsou chovány tři rukopisy, které jsou památkou na činnost soudu purkrabího kraje hradeckého (dále jen SPH). Je to rukopis označený signaturou DD II 13 — nadepsaný „Registra nálezův úřadu purkrabí kraje hradeckého“ (na deskách je opatřen nápisem „Registra červená nálezová“) a rukopis signovaný DD II 14 — „Registra půhonná úřadu purkrabství kraje hradeckého“.

První z rukopisů je připsán úřadování purkrabího kraje hradeckého pana Albrechta Kapouna ze Svojkova a na Hlušicích a za autora se hlásí písař purkrabského úřadu Václav Plácel z Albingu.¹⁾ Datem založení register je 19. listopad 1587. Obsahují na 285 listech abecední rejstřík všech nálezů (fol. 3—22) a pak nálezy, zapisované a označované abecedně od litery A1—20 a dále. K roku 1591

¹⁾ „Registra nálezův úřadu purkrabství hradeckého. Založena na úřadu urozeného a statečného rytíře pana Albrechta Kapouna z Svojkova a na Hlušicích, purkrabí kraje hradeckého a urozených: pana Frydricha Rodovského z Hustiřan a na Velichovkách, pana Jana Staršího Dobřanského z Dobřenic a na Dobřenicích, pana Staršího Vostromiřského z Rokytніка a na Vostromiři, pana Jana Jetřibského z Rysumburku a na Boharyni, pana Mikuláše Staršího z Bubna a na Liticích a Žamberce, pana Jana Cydlinského z Sluh a na Vyklecích, pana Kryštofa Bukovského z Hustiřan a na hradě Velehradě, pana Heřmana Cetryce z Kařiše a na Šacléři, pana Albrechta Pecyngara z Bydžína a na hradišti Heřmanovu Choustníku, a pana Adama Zylvara z Zylbrštejna a Pilníkova, na Novém dvoře Třebnoušovši a Žirči.

Mnou Václavem Plácelm z Albingu, písařem téhož úřadu purkrabství kraje hradeckého, v sobotu den památky svaté Alžběty vdovy kněžny slezské, to jest XX. Novemb. léta od narození syna božího patnáctistého osmdesátého sedmého.“

je v registrech zaznamenána změna v úřadě purkrabího, způsobená úmrtím Albrechta Kapouna²⁾ a jeho nahrazením Janem z Vřesovic a Doubravské Hory, na Podsedicích a Libčevsi, JMTi císařského rady.³⁾

Druhý rukopis, připsaný rovněž úřednímu období Albrechta Kapouna ze Svojkova, obsahuje registra nálezů. Byl založen rovněž písařem Václavem Plácelcem 21. února 1589 a obsahuje 277 listů, původně nečíslovaných, na kterých jsou zapsány půhony až do r. 1593, do lit. I 20.⁴⁾

Třetím rukopisem, označeným sign. DD II 34, je konvolut písemností vztahujících se k činnosti purkrabského úřadu. Vznikl později než oba předchozí rukopisy a zachycuje pro potřeby české komory důchody purkrabského úřadu, umístění úředních soudních místností a soubor základních typů písemností, souvisejících s úřední agendou.⁵⁾ Vzhledem k době vzniku rukopisu (po r. 1630) i jeho obsahu jsme jej využili jen v omezené míře.

Pro zkoumání činnosti vlastního purkrabského soudu však mají prvé dva rukopisy — Registra nálezů (dále jen RN) a Registra půhonů (dále jen RP) prvořadý význam.

Dosavadní literatura postrádá — kromě skoupých zmínek — určitějších údajů o vzniku i činnosti tohoto soudu a jak je zatím zřejmé, chybí i další prameny k jeho staleté bohaté působnosti. Stručné zmínky ve starší právněhistorické literatuře buď charakterizují SPH jako obdobu soudu nejvyššího purkrabího⁶⁾ (předsedal mu však purkrabí hradu pražského, proto ho v dalším označujeme zkratkou SPP), a to bez bližšího určení, či jej vůbec pomíjejí.⁷⁾ Blíže se pro-

²⁾ Op. cit. Písař Plácel připomíná, že soud byl odložen pro nemoc a smrt purkrabího: „Soud purkrabství kraje hradeckého položen jest v outhery po památce sv. Pavla k víře křesťanské obrácení v hodin 16 léta páně 1591. Actum odklad v plném soudě v středu po památce sv. Martina rytíře léta 1590. Odloženo za příčinou nedostatku zdraví Jeho milosti purkrabě kraje hradeckého a nepřítomnost osoby mé, kterýž jsem celých devět nedělí při pánu v Praze byl až do jeho smrti. Do outhery po památce sv. Valentina nejprve příští hodiny 16. Actum toho odkladu v Starém Městě pražském v autery dne sv. Vincenci léta páně 1591!“ (P XVIII)

³⁾ Zasedání soudu za předsednictví nového purkrabího se konalo v úterý po památce sv. Víta r. 1592. (Op. cit. Q XVII)

⁴⁾ „Registra půhonná úřadu purkrabství kraje hradeckého, založená za úřadu urozeného a statečného rytíře pana Albrechta Kapouna ze Svojkova a na Hlušicích, purkrabího kraje hradeckého a urozených: (zde se doslovně opakují jména soudců, uvedená v registrech nálezových, viz pozn. 1). Mnou Václavem Plácelcem z Albingu úřadu purkrabství kraje hradeckého písařem v první autery postní, XXI Februarii, quo die post captum Sereniss. Archiduce Austriae, Du. Maximilianum facta et sancita est pax et faederum inter Boemos et Polonos renovatio. Léta od narození pána našeho, patnáctistého, osmdesátého devátého.“

⁵⁾ Označení rukopisu jako „Registra purkrabského soudu v Hradci Králové 1581—1633“ tedy neodpovídá jeho skutečnému obsahu.

⁶⁾ J. K a p r a s, *Právní dějiny zemí koruny české, II.*, Praha 1913, str. 495. „Soud purkrabský obmezil se v XV. století jen na listy rukojemské a zápisy židovské. Kompetence jeho v XVI. století ještě zúžena když židům zakázáno bylo půjčovati na listy na zástavu věcí nemovitých... Soud purkrabí hradeckého řídil se vesměs předpisy soudu pražského“.

⁷⁾ Srov. J. Č e l a k o v s k ý, *Povšechné dějiny právní*, Praha 1900, str. 135.

blematiky SPH dotýká jen B. Rieger,⁸⁾ který připomíná, že krajským hejtmanům od přijetí Smlouvy Svatováclavské, čl. 9., příslušely spory o dluhy šlechty či jejich poddaných vůči obyvatelům měst královských⁹⁾ a dovolává se výkladu Pavla Stránského, který činnost SPH charakterizuje tak, že se na něm rozhoduje „o smlouvách obyvatelů kraje, o obligacích verbálních či literárních, o slibech věnných či slibech na vymáhání půjčky, o náhradě procesních nákladů, jakož i o žalobách z deliktů něčího soukromého násilí a rovněž se tam soudí spory o navrácení poddaného po upomenutí a četné jiné“.

Podobně postupuje i V. Brandl ve svém Glosariu,¹⁰⁾ který se sice nepokouší vyložit původ SPH, ale přece podrobněji charakterizuje jeho působnost, rovněž s odvoláním na výklad Stránského.¹¹⁾

Byl to také P. Stránský, který se pokusil, byť i s určitými výhradami, vyložit příčiny vzniku soudu: „V kraji Hradeckém nebo spíše na samém královském hradě předního věnného města zřídili již kdysi předkové obyvatelům kraje zvláštní soud, aby se na něm žalobce domáhal práv proti pohnanému. Učinili tak, nemýlím-li se, pro vděk nebo ku poctě královen, vdov po Českých králích, které užívaly tohoto věna pro svůj dvůr a nežily vždy v dobré shodě se zástupci svých královských manželů. Postupem doby se konečně stal tento soud z mimořádného a dočasného, řádným a trvalým.“¹²⁾

Tomuto výkladu přisvědčuje i W. W. Tomek,¹³⁾ který jeho vznik vykládá vývojem z krajské popravky. O. Peterka sice o SPH přímo nehovoří, avšak jeho názor, blízký Tomkovu i Riegrovu, vychází z úlohy pražského purkrabího jako ochránce zemského míru, od které se pak odvozují i jeho funkce soudní či při uplatňování branné síly. Tyto úkoly při zajišťování právního řádu a pokoje byly obdobné u krajských poprávců či později hejtmanů a možno proto tento výklad vztáhnout i na úřad purkrabího kraje hradeckého.¹⁴⁾

⁸⁾ B. R i e g e r, *Zřízení krajské v Čechách, č. I., Historický vývoj do r. 1740*, Praha 1894, str. 175.

⁹⁾ *Codex iuris bohemi*, t. IV., p. I, sect. I., str. 95.

¹⁰⁾ V. B r a n d l, *Glossarium*, Brno 1876, str. 285, heslo „Purkrabí kraje hradeckého“.

¹¹⁾ Tamtéž: „Cognoscitur autem in eo ex iura necdum plane descripto sed partim terrastris partim consuetudinario de factis provincialium contractibus, ex obligatione sive verbali sive chirographaria, ex stipullatu pro dote vel mutuo repetendo, de refundis in litem expensis, tum de condictione ex delicto vis privatae cujuvis, itemque non redditu post denuntiationem fugitivi aliisque nonnullis.“

¹²⁾ Pavel S t r á n s k ý, *Český stát*, Praha 1939, překl. B. Ryby, str. 268.

¹³⁾ W. W. T o m e k, *Dějepis města Prahy*, IX, Praha 1893, str. 14 „Soud tento (nejvyššího purkrabí pražského) nevztahoval se jako soud zemský velký a menší na celou zemi českou, než toliko s vymíněním kraje hradeckého, kdež téhož způsobu soud zvláštní, spravovaný purkrabím Hradeckým čili purkrabím kraje Hradeckého. Rozdíl tento byl staršího původu, nedosti nám známého. Snad že prvotně soud purkrabí pražského vztahoval se jen na někdejší kraj Pražský a teprv od času nového krajského zřízení za Karla IV. vztažen byl i na jiné kraje, vyjma jediný Hradecký, ze všech nejrozsáhlejší.“ Podobně i A. S e d l á č e k, *O starém rozdělení na kraje*, Praha 1921, str. 47—48.

¹⁴⁾ O. P e t e r k a, *Rechtsgeschichte der böhmischen Länder*, I., str. 110. Soud purkrabský pomíjí

V novější literatuře pak problematika SPH buď vůbec chybí, nebo je zmiňována jen nedostatečně.¹⁵⁾

Avšak nejasný je nejen počátek soudu, který je v literatuře kladen do r. 1497, kdy došlo k uznání purkrabího kraje hradeckého za nejvyššího zemského úředníka a úřad přiznán stavu rytířskému,¹⁶⁾ ale nejasný je i zánik soudu.

Je nepochybné, že úřad purkrabího hradeckého přežil úspěšně pobělohorskou restrikcí úřadů. Zřejmě také proto, že nešlo o úřad příliš výnosný. Jeho existenci musíme předpokládat do 19. století. Posledním hradeckým purkrabím byl Josef Taulov z Rosenthalu.¹⁷⁾ Pokud však jde o vlastní soud purkrabího kraje hradeckého, zůstávají o konci jeho působení pochybnosti. Zatímco purkrabský soud pražský zanikl v souvislosti se zrušením ostatních stavovských soudů dekretem ze 4. 4. 1783, předpokládá A. Sedláček konec SPH již k r. 1706, v souvislosti s předáním jeho úředních místností hradeckému biskupovi.¹⁸⁾

Pokusíme-li se pak objasnit historii soudu hradeckého porovnáním se soudem purkrabího pražského, narážíme na obdobné potíže: existence, úřední činnost a procesní pravidla pražského purkrabského soudu nebyly předmětem většího zájmu historiků či právních historiků. Také tento soud je v literatuře zpravidla jen uváděn, avšak podrobněji se jím zabývá toliko V. Schulz v úvodu svého soupisu register purkrabského soudu¹⁹⁾ a naposled mu byla věnována studie Jar. Charváta, Soud purkrabství pražského v l. 1505—1510, předložená jako závěrečná práce na Vysoké škole archivní 4. června 1934 a posouzená tehdy V. Vaněčkem. Práce nevyšla tiskem a je chována v Archivu Univerzity Karlovy.

A přece již prvý pohled do zachovaných pramenů k oběma soudům ukazuje na nepřeberné bohatství údajů, které jsou v nich zachovány a které vypovídají nejen o základních otázkách právních, zejména o sporech z dlužních úpisů, ale i v obecnější poloze o situaci v české stavovské společnosti, o míře zadluženosti

zcela ve své studii V. K o s i n o v á , *Nejvyšší úřad purkrabský ve zřízeních zemských století XVI., Od pravěku k dnešku I.*, Praha 1930, str. 353—382.

¹⁵⁾ V. V a n ě č e k , *Dějiny státu a práva v Československu*, Praha 1975, str. 211.

¹⁶⁾ K tomu srov. J. K a p r a s , op. cit., str. 458. Podle soupisu Fr. P a l a c k é h o , *Přehled současného nejvyšších důstojníků a úředníků zemských a dvorských ve království českém od nejstarších časů až do nynějška*, Praha 1832, lze ovšem jednotlivé purkrabí hradecké doložit v r. 1262, 1399, 1415, 1454 a pak prakticky souvislý výkon úřadu od r. 1460.

¹⁷⁾ Fr. P a l a c k ý , tamtéž. A. S e d l á č e k , *O starém rozdělení Čech na kraje*, Praha 1921, str. 48.

¹⁸⁾ A. S e d l á č e k , *Hrady, zámky a tvrze, II.*, Praha 1931, str. 22. V. S c h u l z , *Soupis register soudu nejvyššího purkrabství pražského*, Praha 1906, str. 13. L. D o m e č k a , *Purkrabský dům v Hradci Králové a jeho oprava. Časopis přátel starožitností*, r. 41, 1933, str. 32 uvádí jako rok zániku soudu r. 1693. Zde také, na str. 31, jsou fotografie zbytku purkrabského domu po restauraci podniknuté v l. 1931—32.

¹⁹⁾ V. S c h u l z , *Soupis registru soudu nejvyššího purkrabství pražského*, Praha 1906. Vlastní činnosti soudu je věnován výklad na str. 5—10, soupis purkrabí je podán v pozn. 17, str. 30—33, ve které se dozvídáme o úřednickém aparátu soudu a úřadu purkrabství, který byl tvořen písařem, registrátorem, deklamátorem, depositeorem a ingrosátorem.

jednotlivých šlechtických rodů, o angažovanosti šlechticů i obyvatel měst, včetně Židů, ve finančních machinacích, o výnosnosti statků, o pohybu cen zemědělských i řemeslných výrobků aj. Řada sporů pak přesně vypovídá i o problematice rodopisné, o vztazích uvnitř šlechtických rodů, mezi rodiči a dětmi, poručníky a sirotky.

Naše stručné pojednání se těmito aspekty ovšem nemůže zabývat a klade si cíle mnohem skromnější: na základě dochovaných pramenů k činnosti SPH a ve srovnání s činností pražského purkrabského soudu a s využitím poznatků o průběhu a pravidlech řízení před ním aplikovanými se pokusíme objasnit

- 1) Složení SPH.
- 2) Rozsah věcné a osobní příslušnosti SPH.
- 3) Termíny jeho zasedání a četnost projednávaných případů.
- 4) Základní procesní pravidla, kterými se jednání SPH řídilo.

1. Složení soudu purkrabí hradeckého můžeme dobře poznat jak z register půhonných, tak nálezových. Vedle purkrabího kraje hradeckého to bylo 10 přísedících ze stavu rytířského. Vzhledem k tomu, že také úřad purkrabího patřil nižší šlechtě, byl soud zcela v rukou rytířstva hradeckého kraje.²⁰⁾ Na soudě dále působil písař úřadu purkrabského, který vedl nejen písemnosti soudu, ale i purkrabskou kancelář. Soud zasedal v budově purkrabství, tj. v paláci, původně královském, který zbyl po poboření hradu. Byl budován v sídle úřadu za purkrabího Václava Čéče z Nemyčevsi (kol. r. 1504) a od úřadování Bohunka Černína z Černína se stal trvalým sídlem purkrabí hradeckých (od r. 1507). Celková výstavba byla pak dokončena dostavbou za úřadování purkrabího Albrechta Kapouna ze Svojkova. Soudy se konaly v klenuté síni, která byla podle vzoru úřadovny desk zemských snad vyzdobena erby úředníků.²¹⁾

²⁰⁾ Srov. seznam členů soudu uvedený v pozn. 1. Přísaha purkrabího kraje hradeckého, jmenovaného králem, se ničím nelišila od podobných přísah zemských úředníků, srov. k tomu SÚA MV, SM O 13/č. 46. Tamtéž i sub. č. 48 instrukce pro pana Kapouna jako purkrabího kraje hradeckého.

²¹⁾ Ze zápisů o konání soudu se dozvídáme, že býval „držán na hradě“. V dobrém zdání České komoře (rkp DG II 34, viz výše) se praví, že „Na Novém Hradě jest dům od kamene vystavěný, v kterýmž se soudy držívají, a tam také rejstra téhož soudu i jiné lidské spravedlnosti v opatrování písaře ouředního zůstávají. Kdež tolikéž z poctivých lidí své zatčení v domku malém vystavěném odbejvají“.

V souvislosti s jednáním o zřízení biskupství hradeckého v počátcích rekatolizace v Čechách se pokusil tehdy nominovaný biskup Martin Karas z Rosenfeldu již na počátku 30. let 17. století o získání budovy purkrabství a jeho důchodů. (Srov. k tomu A. P o d l a h a, *X. Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum S. Metropolitanae ecclesiae pragensis a primordiis usque ad praesentia tempora*, Praha 1912, str. 167, č. 772 „Martinus de Rosenfeld, theol. bacc. archidiaconus Reginae-Hradencensis, electus canonicus Prag. et decanus S. Apollin. 1637 25. Junii 1638 17. Sept. propter insufficientiam proventurem resignat atri que, reservato solo titulo canonici. Protonotarius apostolicus.“

V soudobém opisu rezoluce (viz výše) je uváděn jako „... der ... denominiert Bischoff zu Königsgrätz (Titul) Kašpar Karas ...“) Tuto epizodu zachycuje záznam písaře úřadu purkra-

Soud byl zahajován slavnostní formulí, přednesenou nepochybně purkrabským písařem: „Já tento soud zahajuji Boží mocí, a nejjasnějšího i nejnepřemoženějšího knížete a pána, pana Rudolfa z boží milosti voleného římského císaře, po všechny časy rozmnožitele říše a uherského, českého etc. krále Jeho milosti mocí, také urozeného a statečného rytíře pana Albrechta Kapouna z Svojkova a na Hluši-

bí kraje hradeckého Baltasara Samuela Nymburského z 8. ledna 1631 (v textu se písař zmýlil v udání roku). Srov. Registra purkrabství kraje hradeckého, DGII 34: „Vědomé bejti má, že jest jeden duchovní pan prelát vzácný níže jmenovaný, chtěl hrad nověj, kde se soudy purkrabství kraje hradeckého od starodávna držívají, jakožto JM císařský residenci, i mlejn, jenž slove královský pod samou pražskou branou ležící, i se všemi těmi důchody k tomu přináležejícími (ač skrovnými) při JMC. panu presidentu a rady zřízené komory království českého vyhledával, jakž se dále z tohoto poručení níže psaného, ano také jaká na to resolucí jazyka německého od JMC. vyšla . . . všem tu to pro budoucí památku, jak sou tu vzáctnou a nad paměti lidskou starožitnost, sobě přinéstí a s toho místa nynějšího urozeného pana Jiřího Malovce z Hejnova a Minsterberka, na Jincích, Svatém Poli a Liběchově, JMC rady, komorníka a purkraběte kraje hradeckého, i jiné budoucí vyvésti a připraviti aumysl měli, scela a zouplna svou vlastní rukou do těchto rejster slovo od slova zapsal . . .“.

Na žádost české komory (z 2. 9. 1630) o vypsání důchodů, adresované královskému rychtáři, purkmistrovi i hradeckým konšelům, byla vypracována stručná zpráva: „Tato zpráva na komoru odeslána. Kratičké poznamenání, co se od starodávna k ouřadu Jeho milosti pana purkrabí kraje hradeckého, do důchodův v roce pořád zběhlém odchází:

- Mlejn pod pražskou branou při městě Hradci ležící, ten se najímá na sumě peněžité do roka 225 kop. gr. č. Více z téhož mlejna vychází písaři ouřednímu každěj tejden jeden věrtel žita a v roce půl korce krup a jeden vepř krmný, též dvěma branným při času vánoc dává se bílé mouky 1 věrtel.
- Zahradu purkrabskou, tu JM páni purkrabové písaři ouřednímu k užívání nechávají.
- Cel a jiných důchodů z koňův z každého po $4\frac{1}{2}$ gr. č. a z vola po $1\frac{1}{2}$ gr. č. každého půl léta (zvláště v těchto roztržitostech) dosti namále se schází, někdy 60 i 80 kop gr. č., více neb méně, jak mnoho koňmi jedou, aneb když voly ženou, ze Slezska a Polska. Z toho se také, když potřeba káže, na hrad činí náklad, a písaři ouřednímu na maso se dává každého tého dne po 15 gr. mš.
- Jarmark, kterýž se držívá při památce narození panny Marie, (na) clech koňův se schází, jak kdy jarmark hlučný bývá, někdy míň, někdy více, 5 nebo 6 kop gr. českých, a páni hradečtí měšťané dávají při též památce jarmarečného JM pánu purkrabí kraje hradeckého 5 kop gr. č. . . .“

Tentokrát byla žádost biskupa rezolucí z 30. prosince 1630 odmítnuta. Až teprve po zřízení biskupství hradeckého (1664), byť i se zpožděním více než 70 let, byl plán v původní podobě realizován. Část budovy připadla biskupovi (1706) a část městu, které tu mělo sklad soli. Zasedací místnost se stala prefektářem (1714) biskupského semináře, s jehož stavbou se započalo v r. 1709. Srov. k tomu A. S e d l á č e k , *O starém rozdělení Čech na kraje*, Praha 1921, str. 48; týž *Hrady, zámky a tvrze království českého. II.*, Praha 1931, str. 220—221; W. W. T o m e k , *Místopisné paměti města Hradce Králové*, Praha 1885, str. 32, se také zmiňuje o záměrech Ferdinanda II. zřídit již r. 1630 biskupství hradecké.

Tato likvidace starého sídla hradeckých purkrabí se neobešla bez odporu představitele úřadu. Ve svém dopise z 1. VII. 1706, který je zároveň zprávou o předání sídla purkrabského úřadu — hradu — biskupovi, se tehdejší hradecký purkrabí dovolává i OZZ, které tento úřad ponechalo, a to „ . . . mit seinem Jurisdikcionibus . . .“. Ztrátu úředního sídla považuje za porušení zájmů nejen úřadu, ale i rytířstva hradeckého kraje, srov. in SÚA MV, SM, K19/6.

cích, purkrabě kraje hradeckého i všech pánův soudcí mocí, a k tomu připovídám všechnu spravedlnost a zapovídám všelikou nespravedlnost. Ktož v tomto soudu co přemluvil, jdi jemu na peníze a kdoby co přečinil, jdi jemu na hrdlo.“

Zasedání soudu se zpravidla neúčastnilo všech deset přísedících. Běžně se setkáváme s přítomností jen poloviny, a to za předsednictví purkrabího.²²⁾ V zásadě však bylo možné, aby ve výjimečných případech — pro služební zaneprázdnění, nemoc či rodinné potřeby — zasedal soud i bez purkrabího.²³⁾ Tehdy se toliko lišila formule nálezu. Zatímco v prvním případě enunciat nálezu začíná slovy „Tu urozený a statečný rytíř pan Albrecht Kapoun z Svojkova . . . purkrabě kraje hradeckého se pány soudci, slyšíce půhon a žalobu původu . . .“, začíná za nepřítomnosti purkrabího slovy „Tu páni soudcové úřadu purkrabí kraje hradeckého . . .“. Ve vlastní formulaci nálezu shledáváme obdobu se soudem zemským, s tím ovšem rozdílem, že se nález vynáší jménem purkrabího, že tedy jde o jeho soud, že je to tedy on, kdo nález autorizuje. Taková formulace v době stavovské na soudu zemském nepřicházela v úvahu a nález, byť i za přítomnosti krále, byl vždy vynášen jménem všech soudců („Tu páni jich milosti . . .“).

Pokud jde o složení soudu pražského purkrabí shledáváme, že tu podle ustanovení Vladislavského zřízení zemského, čl. 390²⁴⁾ zasedalo 6 urozených, a to buď za předsednictví purkrabí pražského, či jeho „místodržícího“. Jen ve zvláštních případech zasedal na soudě sám nejvyšší purkrabí. Přísedící jmenoval buď nejvyšší purkrabí (pokud byli držiteli svobodných statků), jinak král či zemský soud. Také u SPP byly nálezy vynášeny jménem předsedy soudu, tj. purkrabího hradu pražského.²⁵⁾ I tady bylo možné, aby se nálezy vynášely i bez přítomnosti předsedy soudu a — podobně jako v Hradci — jménem soudců.

Složení soudu tedy zřetelně napovídá o pravděpodobném vzniku soudu: možno předpokládat, že jak soud pražský, tak hradecký vznikly obdobně, tj. ze soudu krajské popravky a v jeho členech můžeme vidět původní krajské konšely, vybrané z nižší šlechty v kraji usazené. Tomu ostatně nasvědčuje i jejich jme-

²²⁾ Srov. RN, fol. 23 pod A1 „Soud purkrabství kraje hradeckého držán na hradě v auterý, ve středu po památce sv. Ondřeje Apoštola Božího léta páně 1587, na kterémžto soudě vedle jeho milosti pana purkrabě níž psaní páni soudcové seděli a dole psané nálezy činiti a stanná práva dávati ráčili

p. Frydrih Rodovský z Hustiřan

p. Jan Cydlinský z Sluh

p. Kryštof Bukovský z Hustiřan

p. Albrecht Pecingar z Bydžína

p. Adam Zylvar z Zylbrštejna a Pilníkova“.

²³⁾ Srov. RN, H 18b

²⁴⁾ AČ V., str. 178.

²⁵⁾ „Tu pan Jakub Menšík z Menštejna, JMC rada a purkrabě hradu pražského s radou svou vyslyševši pfi, půhon . . . toho všeho pováživše, takto tom nalézá . . .“ Registra černá kropenatá nálezo-
vová soudu nejvyššího purkrabí pražského 1608—1612, ND 79, fol. 189; jinde čteme „Tu pan Jakub Menšík z Menštejna dal za právo původu“. Kniha soudu nejvyššího purkrabství pražského.

nování purkrabím. Naproti tomu však jmenování soudců u soudu purkrabiho kraje hradeckého náleželo panovníkovi, a to na základě návrhu purkrabiho.²⁶⁾

Udržení soudu hradeckého jako zvláštního soudu purkrabského je tedy logickým důsledkem srůstání funkce krajského poprávce — hejtmana s funkcí úředníka královny.

Tak se z krajské popravky vyvinul soud, jenž byl obdobou soudu pražského purkrabiho s územní působností pro kraj hradecký. Jak značná to byla pro jeho obyvatele výhoda, pokusíme se ukázat později.

2. Soud SPH byl soudem, před kterým se soudily především spory, jejichž předmětem byly dluhy, dlužní úpisy, úroky z dluhů, pokuty (smluvené) pro nedodržení smluv, nevydání dědictví, nesplnění i jiných smluv než půjček, pokud tím oprávněnému vznikla škoda (např. z nájmu, ze smlouvy o dílo, smlouvy námezdní), vymáhání pokut trestních (např. pro nevydání poddaného), nezaplacení soudních útrat (škody útratní a nákladní). Naprostou převahou však je činnost soudu zaplněná vymáháním dluhů. Součástí této agendy jsou pak časté žaloby vymáhající plnění na rukojmích v případě neplnění dlužníka.

Soud — podobně jako SPP — nesoudil zásadně spory vlastnické. Ty patřily do kompetence soudu zemského a SPH je tam také postupuje vždy, když se v řízení vyskytne pochybnost o povaze vlastnictví k nemovitosti. Proto i dědické záležitosti tu vystupují především v podobě žalob o vyplacení povinného dědického podílu či vydání věci. Tak tomu bylo i u sporů o věna. Také tu se nejedná o vydání nemovitosti, nýbrž jen o vyplacení smluvené částky. To platí i o projednávání sporů, při kterých se objevuje obvinění z trestného činu. Typické je to v případech, kdy se dlužník brání obviněním věřitele z falšování dlužního úpisu, závěti apod. Spor se postupuje k většímu soudu zemskému, jak ještě později ukážeme. Jak je tedy zřejmé, kryjí se naše zjištění s údaji obsaženými u P. Stránského, které také přebírá V. Brandl, jen zčásti. SPH neprojednával spory o navrácení poddaného (ty patřily před menší soud zemský) a nenalezli jsme ani projednávání žalob z nejasné (u Stránského) charakterizovaného deliktu soukromého násilí.

Při projednávání tzv. škod šlo buď o soudní útraty, či jiné výlohy, vzniklé v důsledku neplnění dlužníka či soudním vymáháním dluhu. Pokud jde o pokuty, byly to buď pokuty peněžité, které byl pohnaný povinen zaplatit za nevydání poddaného a měly tedy charakter pokut trestních, nebo to byly pokuty smluvené pro případ nedodržení závazku, či jak bychom dnes řekli, šlo vlastně o předem

²⁶⁾ K tomu srov. SÚA MV, SM, K 27, 30, 14, 6, 1596 jmenuje Rudolf II. takto 3 soudce: „... a znajíc toho takovou potřebu býti, tak činí i tři osoby z obyvatelův tam v tom kraji hradeckém k tomu hodná, jakž o nich správu jmíti ráčíme, do téhož soudu purkrabského, aby tobě s jinými soudci v tomž soudu souditi pomáhali, totiž slovatného Kryštofa Václava Kapouna z Svojkova a na Hlušicích, Petra z Nedabylic a Jindřicha mladšího Korduli z Sloupna...“ Tentýž fond obsahuje řadu těchto jmenování i jmenovacích listů, určených soudcům. Srov. i SÚA MV, SM O 13/12. Zpravidla byli jmenováni jen tři soudci, tj. polovina.

dohodnuté penalizování liknavého dlužníka či dodavatele.²⁷⁾ Pokud jde o hodnotu sporné věci, která byla důležitá např. pro určení rozlišení pravomoci většího a menšího soudu zemského, nemá zřejmě pro řízení před purkrabskými soudy žádný význam. Podobně jako u SPP, tak i u SPH nalézáme v hodnotách sporů značné rozdíly. Některé žaloby znějí na sumy nepatrné, jiné na tisícové částky. V řízení u SPH se důsledně rozlišuje agenda při půhonných a agenda obeslání ze škod, tj. z procesních nákladů. Na rozdíl od SPP jsme však u soudu SPH nenalezli obeslání pro neřádné zatčení. To lze vysvětlit skutečností, že — podobně jako u všech ostatních soudů — se tu uznávala obecná příslušnost SPP pro napadení zatčení obesláním, jak ještě ukážeme. Stejně tak jako jiné soudy, včetně zemského či komorního, nemohly taková obeslání projednávat, nemohl tak činit ani SPH. Tento závěr je ovšem učiněn jen na základě poměrně časově omezeného vzorku, tj. z obeslání za léta 1582—1585. Agendy půhonné a obeslání jsou také odděleně vedeny v registrech nálezových. Vzájemný vztah a četnost obou druhů činnosti soudu jsou proměnlivé. Jak ukazuje připojená tabulka č. II., zpravidla převažují pře půhonné. V obou — jak u při půhonných, tak u obeslání — se uplatňovalo často stanné právo. Značný počet případů však skončil dříve, než vůbec došlo k soudnímu projednávání. Samo podání půhonu či obeslání bylo pro liknavé dlužníky dostatečným důvodem k zaplacení dluhu a půhony byly přetrženy na žádost žalobce. Uplatňuje se tu tedy v tomto ohledu podobná praxe, jakou se vyznačoval v období mnohem pozdějších soud směnečný. Zejména u dlužníků šlechtických je zřejmé, že považovali zaplacení dluhů městským obchodníkům za nutné až po podání půhonu a jinou formu upomínky nepovažovali pro sebe za závaznou. To ostatně souvisí i s problematikou promlčení, jak o tom pojednáváme jinde. Jak se zdá, teprve půhon přetrhoval promlčení, pouhá upomínka nikoliv. Podobně přetrhoval promlčení při vymáhání prisouzeného nároku až první akt exekuce — úmluva. Zřejmě tedy šlechtici mohli spoléhat na případné opomenutí věřitele a možné promlčení.

Osobní příslušnost SPH byla podobně jako u SPP rozdílná pro žalobce a žalované. Také tu platila zásada, že žalobcem mohl být každý svobodný, ať již šlechtic, či obyvatel královského města. Poddaný jako žalobce vystupovat nemohl,

²⁷⁾ Srov. SÚA sign. NP 135, Nálezové soudu nejvyššího purkrabství pražského 1536—1618 (1619). Jde o praktickou příručku právníka působícího u SPP. V. Schulz, který tuto příručku popsal (Srov. V. S c h u l z, *Soupis register soudu nejvyššího purkrabství pražského*, Praha 1906, str. 36—37), rozpoznal jako autory tři po sobě působící pisáře, jejichž jména neznáme. Rukopis není úplný a je poškozen neumělými vpisky a kresbami posledního majitele Roberta Köchera ze Štětí, který navštěvoval v r. 1844 pražské školy. V dalším budeme tuto příručku citovat zkratkou NSPP.

„V žlutých nálezových X2, mezi Bohuslavem Křineckým a Janem Houstounským . . . actum ve čtvrtek po Ochtábu sv. tří králův, léta 93. Měl nějaká prkna splaviti a neučinil-li by toho, tehdy že dává moc, by mohl z jednoho sta kop gr. č. pohnán býti. Provedl to pán, že jest nesplnil. Musil pokutu dáti.“

neboť postrádal procesní způsobilost, a jeho nároky — jako ostatně ve stavovském právu vůbec — musel uplatnit jako žalobce jeho pán.²⁸⁾ Pro šlechtice, jenž byl poháněn na místě svého poddaného, to znamenalo nejen nezbytné nepřijemnosti a procesní útraty, které konečně mohl přenést na poddaného, ale i případnou majetkovou ztrátu, které se snažil leckdy vyhnout i způsoby protiprávními.²⁹⁾ Procesní způsobilost pohánět či být poháněn měly před purkrabskými soudy i osoby duchovní.³⁰⁾

Ve zkoumaném vzorku případů souzených před SPH jsme však nenašli jako žalobce Žida, jak to jinak bylo běžné u SPP. Podobně jako v řízení před soudem zemským tu nerozhoduje, zda žalobcem je muž či žena, za nedospělé vystupuje vždy jeho zákonný zástupce, kterým je buď otec, či poručník.

Pokud jde o žalované, mohli jimi být jen šlechtici, ať již sami pro právní závazky, které neplnili, či na místě svých poddaných, které zastupovali. Zásadně nemohli být tedy před purkrabské soudy poháněni či obesíláni obyvatelé královských měst, pro které byl v tomto ohledu příslušný soud městský. Řízení před purkrabskými soudy neznalo námitku podjatosti a mohly zde být projednávány i půhony, ve kterých jako žalobce vystupoval sám purkrabí či soudní písař, který vedl spisovou agendu soudu.³¹⁾

U SPH se nabízí rovněž otázka místní příslušnosti, tj. zda jeho působnost je omezena jen na kraj hradecký. Odpověď je obtížná. Faktem je, že před SPH nenalezneme jako obžalované osoby, které byly usazeny mimo tento region. V tomto ohledu tedy možno konstatovat, že soud byl příslušný jen pro obyvatele kraje. Ale tato příslušnost nebyla zřejmě obligatorní. To dokazují půhony projednávány před SPP, kde jako obžalovaný vystupuje šlechtic v kraji hradeckém usazený,³²⁾ či dokonce nalezneme případ, kdy před pražským soudem se znovu projednává spor (nikoliv ovšem formou odvolání) již ukončený před SPH.³³⁾

²⁸⁾ Srov. RP A XII, BX, XXVI—XX, II—III.

²⁹⁾ Srov. tamtéž, R XIII Dorota Řihová, vdova kramářka a měšťka městě Hradci nad Labem pohání Kryštofa Radeckého z Radče a na Radostově pro dluh ve výši 28 kop gr. miš., které jí dlužil poddaný Kryštofa, krčmář Mikuláš Budka z Radostova. Ten sice dluh uznal, ale nezaplatil. Také jeho pán uznal oprávněnost nároku a dal souhlas, aby se věřitelka mohla hojit na statku, obilí a poli dlužníka ... a jistý den k vykonání jí takové spravedlnosti jmenoval, ale z toho, když k tomu přišlo, nic neučinil, ujavši se gruntu, jej prodal a tomu krčmáři poddanému fedrovní list dal, že z gruntu odešel a jí Dorotě jetí na osobě tak gruntu nedopomohl, toho na zkrácení spravedlnosti její učiniti nemaje“.

³⁰⁾ RP L XV, opat břevnovský pohání z dluhu, N II, opat broumovský pohání namíste svého poddaného.

³¹⁾ Srov. např. RP H VI, kde žaluje sám purkrabí pro dluh ve výši 520 kop gr. č. před vlastním soudem a O VIII, kde žaluje písař purkrabského soudu z dluhu ve výši 7 kop a 27 gr. č.

³²⁾ Srov. NSPP, str. 273, kde je uveden spor Kryštofa Radeckého a Adama Frydriha Radeckého.

³³⁾ Tamtéž, str. 78: „Po zdvižení půhonu znovu pohnal dříve než škody zaplatil. Zdviženo 33 M4“. Jako příklad je uveden nález: „V žlutých náleзовých CC 110 mezi Tobiašem Slánským a Zikmundem Čertorejským, byl mu půhon v Hradci zdvižen a on znovu v Praze pohnal, škod nezaplativši ... post Andreae A° 93.“ Jak je zřejmé, důvod odmítnutí půhonu nebyl

Pro obyvatele kraje bylo ovšem mnohem snazší a účelnější pohánět do Hradce a stimulem tu byla tedy ekonomika řízení. Setkáváme se ovšem také s případy, kdy byl před SPP spor o dlužnou částku ukončen smírem, smlouvou mezi stranami. V případě, že tu strana pak neplnila, byla smluvená pokuta za neplnění smlouvy vymáhána před soudem hradeckým.³⁴⁾ Podobně bylo postupováno i tehdy, když SPP rozhodl o výši vysouzené sumy.

Jinak je tomu s žalobci. I když naprostou převahou jako žalobci před SPH se uplatňují obyvatelé hradeckého regionu, nelze pochybovat o tom, že oprávněný k podání půhonu byl každý svobodný obyvatel českého království a pochybnosti byly jen o oprávnění pohánět u příslušníků ostatních zemí České koruny.³⁵⁾ Nutno však připomenout, že tu vzhledem k povaze agendy, vyplývající z úzkého vzájemného hospodářského styku obyvatel kraje, šlo spíše o případy výjimečné.

3. Z povahy soudu, který měl pohotově soudit spory finanční, vyplývá i četnost jeho zasedání. SPH zasedal jen 8—10 dní v roce a zpravidla v úterý, popř. i ve středu, většinou dopoledne. Tady shledáváme nápadný rozdíl, podmíněný zřejmě omezenou územní činností soudu hradeckého, od SPP, který zasedal mnohem častěji a jehož agenda byla také mnohem početnější. Podle zjištění Jar. Charváta, na počátku 16. století zasedal pražský soud 3 × týdně. V zimním období, tj. od počátku prosince, začínala jednání v 11.00 h dopoledne, v červnu a červenci ve 2 h odpoledne. Pro běžný rok zjišťuje Charvát až 105 dnů věnovaných jednání soudu. Tato zasedání se od r. 1543 mohla odbýt i v pátek a od r. 1567 bylo nařízeno, aby soud zasedal vždy v ranních hodinách.³⁶⁾ Frekvence soudních roků během roku se pohybovala za normálních podmínek od 5 do 10, tj. bylo to až 20—50 dnů.³⁷⁾

Počet projednávaných případů, ať již při půhonných, či obeslání, se v jednotlivých letech samozřejmě liší. Vycházíme-li z pramenů SPH za léta 1587—1590, zjišťujeme, že nejvíce bylo v 1 roce projednáno 54 případů, nejméně 26. Nižší počet zjištěný v r. 1590 je neúplný pro poškození rukopisu (viz tab. II). Půhonných při bylo projednáno nejvíce 27 a nejméně 13, obeslání 20 a nejméně 10.

tedy v nepříslušnosti soudu nebo v tom, že šlo již o spor rozsouzený, nýbrž v tom, že nezaplatil dosud soudní útraty z prohraného sporu.

³⁴⁾ Srov. RP, P XI.

³⁵⁾ Dokladem toho je rozhodnutí SPH o půhonu Bauslava Bority z Buče na Jiřikovcích, místokomorníka menšího práva v kraji brněnském. Půhon podaný k soudu hradeckému byl přetřen s marginální poznámkou: „... půhon původa jakožto v tomto království neusedlého vedle žádosti strany pohnané a zřízení zemského B 47 jest přetržen... Anno 1590“ (RP E III). Tentýž původ ovšem ve stejné věci bez námitky poháněl později, tamtéž, O XII, O XIII, když si — podle zmíněného ustanovení ZZ — opatřil ručitele. Podobně bylo postupováno i u SPP. Srov. NSPP, str. 24: „Moravec ač usedlý byl v Moravě, však musil o škody zaručiti. V sedmých Tobiašových R 8.“

³⁶⁾ V. S c h u l z., op. cit., str. 7—8.

³⁷⁾ Tamtéž, str. 9.

Také počty půhonů se v jednotlivých letech nápadně liší a jejich počet zachycený pro léta 1589—1593, tj. celkem 440, není nikterak velký, uvědomíme-li si, že je to v průměru 85 půhonů na rok (srov. tab. I). Srovnáním s četností případů SPP zjišťujeme, že tu připadalo kupř. na r. 1612 489 půhonů, což je číslo zdánlivě vysoké.³⁸⁾ Uvážíme-li však, že se tu měly soustřeďovat půhony z ostatních krajů, je to však průměr ve srovnání s hradeckým neobvykle nízký, něco přes 44 půhonů v jednom roce na jeden kraj. Toto číslo je nízké i při uvážení skutečnosti, že kraj hradecký svou rozlohou převyšoval ostatní kraje. Jak je tedy zřejmé, nutno opravdu předpokládat, že žaloby měšťanů (řemeslníků a obchodníků) pro dluhy vůči šlechticům se projednávaly i před ostatními krajskými hejtmany.³⁹⁾ Jinak počet projednaných půhonných pří při jednom sezení před SPP se blíží skutečností zjištěným u SPH. Rozdíl nacházíme snad jen v důkladnosti vedení protokolů, v registrech nálezových, které u SPP zahrnují např. na jedno zasedání soudu 43 stran rukopisu při 11 projednaných případech.⁴⁰⁾ Běžně však byly také projednány jen dva případy na jednom zasedání soudu.

4. Základní procesní pravidla, kterými se řízení před SPH řídilo, se neodlišují od forem řízení před SPP. Oba procesy jsou totožné, resp. se liší jen v nepodstatných otázkách. Oba také vycházejí z obecných zásad českého šlechtického procesu, které ovlivňovaly řízení před šlechtickými soudy a vyvinuly se především v řízení na nejvyšším zemském soudu. Těmito zásadami je především ústnost a veřejnost procesu, zásada projednací a dispoziční. Proces má, jak ani při povaze agendy jinak být nemůže, povahu soukromou. Ta se projevuje jak v iniciativě, která vede k podání půhonu či obeslání, neboť soud rozhoduje o soukromých majetkových nárocích žalobce, tak i v zásadě dispoziční, která stranám umožňuje kdykoliv rozhodnout spor smírem, vzdáním se nároku, důkazu či — a to nejběžněji — zaplacením dluhu.⁴¹⁾ Dokonce i tehdy, když se řízení dotýká zájmu koruny, tj. finančních zájmů panovníka z titulu pokut, soud těmito nárokům nedává přednost a často i rozhoduje proti nim, a to ve prospěch oprávněných nároků strany.⁴²⁾ Zásada ústnosti tu v řízení o nárocích finančních je ovšem kombinována s možností a nutností předkládat důkazy písemné povahy a důkazy roz-

³⁸⁾ Srov. k tomu SÚA MV, Registra černá kropenatá nálezová soudu nejvyššího purkrabí pražského 1608—1612, ND 79.

³⁹⁾ Smlouva Svatováclavská, čl. 9, ovšem zužuje tuto možnost na dluhy do hodnoty 5 kop gr. č.

⁴⁰⁾ To vyplývá z Register černých kropenatých, z údajů o soudu konaném ve čtvrtek po sv. Školastyce r. 1609.

⁴¹⁾ Srov. NSPP, str. 291, kde je vyjádřena možnost vzdání se námitky promlčení slovy: „Kdo uvolí promlčením nebrániti, to obrana potom nepostačí.“

⁴²⁾ Srov. tamtéž, str. 396. SPP rozhodl o obeslání z neřádného zatčení, ačkoliv královský prokurátor namítal „... že se to dotejše radýrování a falše. Proto že příčiny k zdvižení postačiti nemají. Předce slyšáno a zdviženo. V registřích I. vejповědních M I.“ Soudobý právník toto stanovisko s chutí komentoval slovy: „K obeslání z neřádného zatčení každý k zdvižení mluvíti může, byť i prokurátor JMC toho bránil a na pokutu nastupoval.“

hodujícími jsou vedle zemských desek i dlužní registry, listy hlavní apod.⁴³⁾ Soud nevyžaduje osobní přítomnost stran a dává jim možnost zákonného zastoupení. Řízení má svou fázi přípravnou, tj. pohánění, a vlastní přelíčení. Pokud jde o exekuci, tj. výkon rozhodnutí, o tom sice nenáleželo soudu purkrabskému rozhodovat, ale její výkon, jak ještě ukážeme, byl s úřadem nejvyššího purkrabího úzce spjat.

Oba soudy purkrabské byly soudy prvoinstančními a z jejich rozhodnutí nebylo možné odvolání, či lépe řečeno, žádný řádný opravný prostředek. V tomto smyslu tedy rozhodovaly v první a poslední instanci. Přesto však možno vysledovat úzkou návaznost zvláště SPP na větší soud zemský. Bylo tomu nejen ve shora již zmíněném jmenování soudců SPP, ale především v tom, že soud zemský podává dobrá zdání v případech, kdy soudci SPP nevěděli jak rozhodnout⁴⁴⁾ a tato zdání pak měla povahu obecně závazných pokynů. Zřejmě se také v určitých případech konala zasedání SPP, kterého se, snad pro závažnost pří — účastníci i soudci soudu zemského, a purkrabí hradecký. Takové zasedání máme sice doloženo jen jednou, ale to neznamena, že se podobné případy neopakovaly.⁴⁵⁾ Tu pak vlastně došlo k propojení tří soudů.⁴⁶⁾ Byl to také větší soud zemský, kterému byly postupovány případy rozsouzené u SPP, aby rozhodl o vedení exekucí. Donucení k placení, resp. pojištění pohledávky v případě vítěze pře je ovšem záležitostí soudu. K podrobnějšímu vysvětlení této problematiky se ještě vrátíme.

a) Pokud jde o řízení přípravné, tvořilo jeho hlavní součást pohánění, tj. doručení půhonu. Také před soudy purkrabskými se uplatňovala obecná lhůta promlčení, tj. 3 roky a 18 neděl. Promlčení se neuplatňovalo v případech, kdy se ho někdo výslovně vzdal a při královských odúmrtech. Promlčení přetrhoval půhon již svým podáním, byť i nebyl zatím uplynutím promlčení lhůty vyhlášen.⁴⁷⁾ V zájmu sirotek mohlo být žalováno i pro dluh již promlčený na základě rozhodnutí soudu zemského, tedy vlastně na základě jakési stížnosti pro porušení zákona.⁴⁸⁾ Nárok ženy vůči manželu (pro dluh) se rovněž nepromlčoval, neboť

⁴³⁾ Tamtéž, str. 1.

⁴⁴⁾ Tamtéž, str. 21: „V 10. Nových půhonných V. 18. Baroch žid pohnal Radslava Vchyňského. Tu z naučení soudu zemského jest nalezeno, aby zaručil i užil odkladu...“

⁴⁵⁾ Tamtéž, str. 277 „V papouškových B. 8. Celestýn Šemík pohání Jiřího ze Sudétu. Nález ve středu po neděli smrtedlné léta 1600. Novej nález jest toho v přítomnosti p. purkrabě hradeckého a p. Gottharda Žďárského, soudců zemských, jest učiněn“.

⁴⁶⁾ Mohla tu hrát úlohu i skutečnost, že v osobě soudců šlo o kontinuitu úřadu. Tak kupř. dlouhodobý purkrabí hradecký Albrecht Kapoun (1570—1594), byl předtím v letech 1557—1569 purkrabím hradu pražského a v této funkci řídil jednání na SPP (srov. Fr. Pa-l a c k ý, cit. op., V. S c h u l z, op. cit. str. 33).

⁴⁷⁾ Srov. SNPP, str. 296.

⁴⁸⁾ Tamtéž, str. 300 „... Jich Milosti (mohou) na soudu zemském to opatřiti, aby to ke škodě nebylo, zvláště kde se sirotek dotejče, a to postačuje. V Fialových S 16, mezi Petrem Bohdaneckým a p. Janem z Pernštejna, Actum v středu po sv. Voršile, Anno 95.“

za trvání manželství se uznávalo, že ve smyslu známé zásady „žena vězném muže svého“ nemohly ženy upomínat.⁴⁹⁾ Manžel naproti tomu mohl vystupovat i jménem své manželky a činit na jejím místě závazná prohlášení.⁵⁰⁾ Původně se pohánělo k SPP 3×, vždy po 14 dnech, od vydání Vladislavského zřízení zemského⁵¹⁾ jen 1×, a to v 6 nedělích před zahájením soudu. Tuto praxi nacházíme i u soudu hradeckého. Nedostavení se k soudu mělo za následek ztrátu pře kontumačním rozsudkem pro nestání.⁵²⁾ Nedostavení se původu k vyhlášení půhonu mělo za následek přetržení a vymazání půhonu.⁵³⁾ Pro korporace, město či konvent bylo požadováno zvláštní zastoupení. U města to museli být dva zástupci: jeden z velké rady, druhý z obecních starších.⁵⁴⁾ Konvent měl být zastoupen starším příslušníkem řádu, vybaveným mocným listem.⁵⁵⁾ Zastoupení stran před soudem bylo možné teprve po vyhlášení půhonu, kdy mohl být mocným listem určen zástupce „pro zisk i ztrátu“.⁵⁶⁾ Pokud toto zmocnění mělo právní vady, znamenalo to pro původu ztrátu půhonu a pro pohnaného ztrátu pře z titulu stanného práva.⁵⁷⁾

Zřízení poručníka mocným listem bylo pro procesní stranu závazné a zásadně se nepřipouštělo, aby za zapsaného poručníka přišel jiný, byť by se vykázal novým mocným listem. Strana se také v případě zřízení poručníka nemohla vymlouvat na nemoc jako příčinu nedostavení se k soudu.⁵⁸⁾ O odklad však žádat bylo povoleno. Bylo to možné i v případech, kdy obžalovaný nebyl připraven odpovídat na žalobu pro nemoc, pokud nebyl k dispozici (dohnán) potřebný svědek. Jinak odklad pro postavení svědků byl možný jen v případech, že se pro postavení svědků pohánělo půhonem.⁵⁹⁾ V některých závažných věcech, jako při žalobách

⁴⁹⁾ Tamtéž, str. 298, „Žena věřitelem manžela svého jsúci neupomínala až léta zemská prošla. Po smrti rukojmě jeho bránili se, že jest promlčáno. Nepostačilo. Poněvadž jest byla v moci jeho a rukojmův upomínati nesměla. V Bílých nálezových F 20. V Černých nálezových, mezi Annou Malíkovskou a Janem Žižovským, rukojmím za někdy Jana Malíkovského, manžela jejího. Actum v soudu po neděli Judica Anno 1572“.

⁵⁰⁾ Srov. RP, L XX: „... přiznal se Zikmund Cedlic i na místě paní Kateřiny, manželky své: že jest se o tomto půhonu s pohnanou srovnal a jeho na místě manželky své proti pohnané v ničemž užiti nežádá. A na to jest přetržen ...“

⁵¹⁾ AČ V., str. 175, VZZ, čl. 383. Tento termín byl změněn na čtyřnedělní v ZZ 1564, čl. O 22 a sněmovním usnesením z r. 1575 se zavedla opět lhůta ónedělní. K tomu srov. i V. S c h u l z, op. cit. str. 9.

⁵²⁾ Srov. NSPP, str. 10.

⁵³⁾ Tamtéž, str. 4.

⁵⁴⁾ Tamtéž, str. 1.

⁵⁵⁾ Tamtéž.

⁵⁶⁾ Tamtéž, str. 593.

⁵⁷⁾ Soudní praxe považovala za „nepořádky mocných listů“ pochybení v titulu, např. místo z Drahenic z Drahonic, omyl v názvu soudu — místo soud nejvyššího purkrabství pražského — úřad nejvyššího purkrabství pražského (tamtéž, str. 6 a 8).

⁵⁸⁾ Tamtéž, str. 593.

⁵⁹⁾ Tamtéž, str. 573 „Mezi Františkem Muškoném a Annou Chrtovou — Actum v středu po sv. Šimonyši a Judy, Anno 97“.

pro falešné listiny, královské pokuty apod., se však povolovaly výjimky.⁶⁰⁾ Již Vladislavské zřízení zemské povolovalo žádost o odklad konání přelíčení, a to 1 × na dobu 4 neděl (dříve se připouštěly 2 odklady po dobu 14 dní). Pokud důvodem omluvy strany byla nemoc, vyžadovala se přísaha v kapli všech Svatých „k spravení nemoci“.⁶¹⁾ U soudu hradeckého stačilo pouhé osobní prohlášení před soudem.⁶²⁾

Obecná zásada stanného práva se tu tedy uplatňuje v plné šíři: jestliže pohnaný či původ nestojí a po trojnásobném volání se neohlásí, přehrávají, s tím ovšem rozdílem, že původ ztrácí jen půhon a může znovu pohánět, pohnaný však ztrácí při.

Složitá problematika půhonu nalezla v praxi purkrabského soudu vyjádření i v pravidlech, stanovících podmínky, pro které byl půhon odmítnut, tj. nebyl čten.⁶³⁾

Při posuzování půhonu se i před purkrabskými soudy uplatňovaly obecné zásady českého procesu: zákaz protipůhonu, dříve vyšlý půhon čeká na vyřízení pozdějšího,⁶⁴⁾ vyšlý půhon předstihuje i sročení před soud komorní pro obvinění z falše listu, ze kterého se pohání,⁶⁵⁾ zakazuje se spojování půhonů. I když šlo o nedílňiky, museli být poháněni každý zvláštním půhonem⁶⁶⁾ a zakazuje se spojování více procesních nároků v jednom půhonu.⁶⁷⁾

Námítky proti půhonu mohly být uplatněny i před vlastním důkazním řízením: např. pro opožděné dodání před zahájením soudu, pro doručení v neděli,⁶⁸⁾ pro opomenutí předepsaných forem doručení (např. pro úředníky zemské).⁶⁹⁾ Zásadně nesměl být půhon podáván nedočkavými dlužníky před termínem splatnosti pohledávky,⁷⁰⁾ půhon byl zdvihán i pro chyby v něm obsažené,⁷¹⁾ jestliže

⁶⁰⁾ Tamtéž, str. 575.

⁶¹⁾ Tamtéž, str. 5.

⁶²⁾ Srov. RP D IX, D XII, M XII: „A. 1590 v auterý po proměnění pána Krista na vyhlášení půhonův v soudě Prokop Střížek Ottmar z Holohlav stojí životně v soudu, Václava Chvalkovského z Hustiřan, vedle zřízení zemského, za nemocného položil.“

⁶³⁾ Srov. NSPP, str. 14 an. Např. jestliže neosedlý pohání z více než sám má (str. 20), jestliže země původ či pohnaný (str. 14), je-li původ „člověk zmařilý na cti“, (str. 17).

⁶⁴⁾ Srov. NSPP, str. 29—33: v případě, že dva věřitelé chtějí užít jeden dlužní úpis, čeká první půhon na vyřízení pozdějšího, stejně tak v případě, kdy věřitelé „po smrti dlužníka svého zase k jeho dlužníku o jeden dluh hledí...“ čeká první půhon na vyhlášení pozdějšího.

⁶⁵⁾ Tamtéž, str. 35.

⁶⁶⁾ Srov. RP K XIV—XVII.

⁶⁷⁾ Tamtéž, G XIV—XVI, Q XVIII—XX, R I—II, T IX—XII.

⁶⁸⁾ Srov. NSPP, str. 38.

⁶⁹⁾ Tamtéž, str. 38. „Mezi Kateřinou Točnickovou a Michalem Špánovským, nejvyšším písařem království českého. Byl mu po poslu půhon dodán. Zdvižen. Actum v středu po třech králich. Anno 86.“

⁷⁰⁾ Tamtéž, str. 41 a 135.

⁷¹⁾ Tamtéž, str. 42.

nepoháněli všichni společníci či naopak nebyli jako pohnaní všichni uvedeni.⁷²⁾ Samozřejmým důvodem zdvižení byl i nedostatek procesní způsobilosti žalobce, tj. když postrádá procesní způsobilost (je v cizí moci⁷³⁾, je poručencem.⁷⁴⁾ Pečlivě byly také sledovány případy zatmělosti půhonů, což pro praxi zvláště advokátskou byl nepostradatelný přehled důvodů k napadení půhonů, a tedy i vítězství ve sporech jinak zcela beznadějných.⁷⁵⁾

Soud ovšem mohl zamítnout půhon i po provedených důkazech („po průvodících“). Vedle důvodů formálních, tj. poukázání na rozpor mezi půhonem a obsahem dokazování či námitkou nepřislušnosti soudu,⁷⁶⁾ jsou to nedostatky důkazního charakteru. Původ pohnal držitele statku, ale neprokázal, že jsou skutečnými držiteli,⁷⁷⁾ žalobci neprokázali, že jejich procesní nárok vznikl dědictvím atd.

Právě v tomto stadiu se také mohla uplatnit námitka falše, o které jsme hovořili již výše. Z povahy sporů o dlužní úpisy se podává, že šlo o případy časté. Obecně to bylo formulováno tak, že „Listů židovských, falší nařčených, purkrabí tolikéž nesoudí“.⁷⁸⁾ Podobně byly na soud zemský podávány případy nařčení listu z partyty, či lichvy,⁷⁹⁾ nebo označení kvitance jako zfalšované.⁸⁰⁾

Vyloučení příslušnosti purkrabského soudu se však vztahovalo i na další případy: pokuty náležející králi,⁸¹⁾ nářku poctivosti,⁸²⁾ předložení podezřelých

⁷²⁾ Tamtéž, str. 46.

⁷³⁾ Tamtéž, str. 51.

⁷⁴⁾ Tamtéž, str. 52 „... poručníky mocné otcovské maje“.

⁷⁵⁾ Tamtéž, str. 53—84. Autor příručky uvádí celkem 14 takových případů.

⁷⁶⁾ Tamtéž, str. 103, 112, „... purkrabě toliko listy hlavní aneb právem listu hlavního souditi má...“

⁷⁷⁾ Tamtéž, str. 113. Zde nacházíme i zajímavý případ, kdy nevybytá manželka (nedostala vdovské věno) neodpovídala za dluhy svého zemřelého manžela: „z té příčiny dluhem povinna nebyla...“.

⁷⁸⁾ Tamtéž, str. 156. Jako příklad je uváděn spor „Mezi Wailem Noskem židem a p. Frydrychem z Šlejníc: nařekl, že jest list naskrze falešný, na něj že nic půjčeno není. Podáno na soud zemský. Actum v pondělí po neděli Cantate 98“. Dále je poukázáno na případ „V brunátných nálezových. Mezi Gotfrýdem Berbištorfem a Jakubem Nerhoffem: nařekl, že jest ten list naskrze zfalšovaný, židovskou praktikou učiněný a na ten list že nic nedáno a půjčeno není.“

Pro takový nářek, poněvadž zjevně se list falší nařiká, podáno na soud zemský. Act. v pátek po památce rozeslání sv. apoštolův, A° 1607“.

⁷⁹⁾ Tamtéž, str. 157 „Nařekl, že list z partyty pošel. Na soud zemský podáno. Zřízení zemské.“ K pojmu partyty a lichvy a jejich trestání. Srov. K. M a l ý, *Trestní právo v Čechách v 15.—16. století*, Praha 1979, str. 147—150.

⁸⁰⁾ Zpravidla v takových případech šlo o nařčení kvitance z falše či že jde o kvitování dluhu nezaplaceného. Tamtéž, str. 161.

⁸¹⁾ Tamtéž, str. 166, „Pokuty JMK kde se dotýče, ta se též podává na soud zemský“.

⁸²⁾ Tamtéž, str. 167, „Poctivosti kde se dotýkalo, toho purkrabě nesoudí, nýbrž na soud zemský podáno...“

důkazů,⁸³⁾ poháněl-li někdo z listu, na který nebylo nic půjčeno,⁸⁴⁾ i pro dluh, za který pohnaný neodpovídal, neboť byl oddělen od svých spolunedílníků.⁸⁵⁾ Zásadně nesměl soud purkrabský soudit spory o dědictví.⁸⁶⁾ Pochopitelně byly z jeho kompetence vyloučeny spory trestní povahy, namířené proti králi.⁸⁷⁾ Purkrabský soud nemohl také soudit věci, které se dotýkaly královských výpovědí, zemských desk, stanného práva, tj. kontumačních rozsudků, vynesných před jinými soudy.⁸⁸⁾

Půhony zanikaly samozřejmě i smrtí původa či pohnaného.⁸⁹⁾

b) Základní a nejsložitější částí procesu před purkrabskými soudy bylo vlastní dokazování. Bylo tomu tak zejména proto, že právě při posuzování předložených důkazů či námitek proti nim museli soudci aplikovat široký okruh právních předpisů, a to nejen procesních.

Na prvním místě tu šlo o řadu otázek práva vlastnického, rodinného (zvláště vztahů mezi rodiči a dětmi, mezi manželi), dědického, poručenství, uplatňovaly se tu předpisy o právní způsobilosti, právo obligační, odúmrtní, předpisy exekuční.

Omezený rozsah naší studie nám nedovoluje podat podrobnější rozbor všech těchto otázek a omezíme se jen na ty, které se blíže dotýkají procesu před purkrabskými soudy.

Zvlášť významné místo mezi důkazy měly listiny a zápisy. Důležité místo při posuzování jejich právní platnosti měla osoba vystavitele, tedy v praxi nejčastěji dlužníka. Řízení před purkrabskými soudy vycházelo ze zásady, zakotvené v českém právním řádu, podle které byli nedospělci nezpůsobilí k uzavírání závazků, resp. že v takovém případě jde o naturální obligace, tj. že mohou své závazky plnit a když plní, mají důsledky plnění stejné účinky, jako u dlužníka dospělého, že však toto plnění není soudně vynutitelné. Soudní praxe se odvolává na zemské zřízení a sněmovní usnesení z r. 1573 a zbavuje nedospělce odpovědnosti za závazky, které přijal.⁹⁰⁾ Z této obecně formulované zásady však v praxi SPP

⁸³⁾ Tamtéž, str. 168.

⁸⁴⁾ Tamtéž, str. 170.

⁸⁵⁾ Tamtéž, str. 172.

⁸⁶⁾ Tamtéž, str. 172, „Nápadu se dotejkalo, podáno na soud zemský...“

⁸⁷⁾ Tamtéž, str. 169 ... když se věc dotejkala vysoce a velice Majestátu JMC, což tomuto soudu souditi nenáleží, podáno na soud zemský...“

⁸⁸⁾ Tamtéž, str. 507.

⁸⁹⁾ Srov. RP, B I „Pohnaný umřel: smrtí jeho půhon k přerušení přišel“. N V ... pro smrt původa přetržen ve středu po sv. Vítě 1592“.

⁹⁰⁾ Srov. NSPP, str. 173 „O listech a zápisích, proč kdy postačovali nemohly a rozdílně zase jak jsou postačovaly“. Jde o případy, kdy „Lidé mladí a nezletilí, obzvláště pak kteří otce živé mají, byť pak jaké listy na sebe sdělali, anebo se k rukojemství postavili, nejsou povinni toho platiti a tomu dosti činiti, což pak zřízení zemské F 18 a sněmovní snešení v kvaternu sněmův obecních červeném 1575 O 4, v tom artykuli o rozpustlosti lidí mladých, toho hájí a aby jim nic půjčováno a k rukojemství uvazování nebylo, se zapovídá.“ Zemská zřízení z r. 1564 v čl. F 18/CIB, IV, I, I, str. 565 prohlašují za neplatné testamenty,

nalezneme některé výjimky, podmíněné určitými okolnostmi. Odpovědnost za dluh se vztahovala na dluhy učiněné v nedospělosti za předpokladu, že při vzniku závazku byli nedospělci v moci svého otce či měli poručníky nebo jim byla dána v souvislosti se vznikem závazku „léta“ a vládli svými statky.⁹¹⁾ Stejně důsledky nastaly v případě, že se při vzniku závazku zvláštním reversem vzdali pro budoucnost námitky nezletilosti⁹²⁾ nebo dodatečně při nabytí zletilosti dluh uznali a začali platit. Pokud by začali plnit závazky uzavřené v nezletilosti jiným věřitelům, mělo to následky i pro ostatní závazky v nezletilosti uzavřené.

Za neplatné byly rovněž považovány závazky z her.⁹³⁾

Z formálních námitek neplatnosti závazků se v soudní praxi nejčastěji uplatňovala námitka užití neoprávněného titulu,⁹⁴⁾ přepsání údajů v listu.⁹⁵⁾

Jako důkazy byly vedle listů hlavních (tj. dlužních úpisů) připuštěny i obchodní záznamy (registra krámská), tj. evidence dlužníků a výše jejich dluhů.⁹⁶⁾ Ztracené listy mohly být nahrazeny svědectvím osob úředních,⁹⁷⁾ když došlo ke zničení listu, mohl z něho věřitel přesto žalovat.⁹⁸⁾ Z agendy purkrabských soudů tedy vyplývá i podstatný rozdíl mezi povahou důkazů, resp. jejich významem,

které by pořídil nedospělec do 20 let. Obmyšlený však mohl dědický nárok vydržet, pokud by zůstavitel testament během obecné vydržecí lhůty nenapadl. V tomto případě šlo o tzv. zápis „bez mista“, tj. formu závěti, fingující dlužní závazek bez možnosti změny rozhodnutí pořizovatele. Jako příklad se (tamtéž) uvádí případ z register žlutých nálezových, H 12: „Samuel Velen žid pohnal Jiřího Martina Kohomlada. Pohnaný provedl, to že když jistotu udělal, let 20 neměl...“

⁹¹⁾ Tamtéž, str. 181, 182: „Poněvadž po učiněném listu hned mu léta od JMC doplněna byla...“

⁹²⁾ Tamtéž, str. 272. Obrana nezletilosti však nebyla přiznávána měšťanům „... i jsouc osoba městská, ta obrana mu neposloužila...“ V registřích brunátných mezi p. Kryštofem Harantem z Polžic a Jířím Kryštofem Karbanem. Anno 1608“.

⁹³⁾ Tamtéž, str. 282, „Mezi Sylvestrem Mlázovským a Janem Tetaurem, peněz herních platiti nebyl povinen. V nálezových bílých F 16“.

⁹⁴⁾ Tamtéž, str. 286, „... že titul sobě dává, k kterémuž že žádného práva nemá, a že o ten titul na soudu zemském činiti jest, chtěje, aby ten půhon očekával, až na soudu zemském o ten půhon konec učiněn bude. V černých nálezových kropenatých 01, Jan z Wartenberka proti Karlu z Wartenberka. Dáno původu za právo... Actum Anno 1611. V sobotu po neděli Cantate.“

⁹⁵⁾ Tamtéž, str. 289: „... datum že jest matulované“, „že jest jistota v datum radýrovaná, totiž kdež jest stálo 1604, že jest 1608, a že ten list dluhu jest od 1604. Počítajíc promlčení, dáno pohnanému za právo...“ Tu stojí za povšimnutí, že soud byl vázán návrhem žalobce. Ten nevinil z falše, ač o ni zřejmě šlo. Jinak by totiž byl, jak jsme již ukázali, pro věc příslušný soud zemský.

⁹⁶⁾ Srov. např. RP DIV.

⁹⁷⁾ Srov. NSPP, str. 369, „V 6. Toblášových S 8 Půhon. Mezi Anýžkou Strnádovou a Janem Rutovcem. Tu na zprávu osoby jedné úřadu, p. Václava z Prošovic, kterýž jest takový list při úřadě viděl, suma jest přisouzena. Nález v červených D 20 x“.

⁹⁸⁾ Tamtéž, str. 37, „List bezelstně když se zkazí, to na škodu není, může ten věřitel k dlužníku svému o dluh v něm zapsaný se domlouvat“.

užívaných před nimi a před soudem zemským, kde převažovalo svědectví osobní a ústní, které mělo vždy přednost před svědectvím písemným, vyjma ovšem důkazem provedeným zápisem v zemských deskách. Zde také nemohlo (s výjimkami povolenými Smlouvou Svatováclavskou pro obyvatele královských měst) být svědectví osob živých nahrazeno písemným. U soudů purkrabských však se svědectví před soudem dostávalo již jen v podobě písemné, v zápisech, které byly ve formě protokolu pořizovány v kanceláři purkrabství.

U důkazů písemných bylo rozhodující hodnocení, resp. stanovisko soudu. Pokud jednou odmítl důkaz, např. předložený v českém překladu z němčiny, nebyl již připuštěn ani originál.⁹⁹⁾ V každém případě bylo nutno písemné svědectví ověřit pečeti písařem, který jej zapsal. Vyžadovalo se to nejen u listin, jejichž vystavitelé již zemřeli,¹⁰⁰⁾ ale i při výpisech ze zemských desek, kde kromě pečeti musel být připojen i podpis úředníka, který výpis pořizoval.¹⁰¹⁾

Pokud byl jako listinný důkaz užit dopis, byl připuštěn jen tehdy, když byl adresován osobě, která ho předkládala.¹⁰²⁾ Jinak by muselo být stranou, která chtěla dopis předložit jako důkazní materiál, poháněno pro „položení listu“ a ten pak byl uložen v soudní kanceláři.¹⁰³⁾

Zvláštní úlohu — jak jsme již uvedli — mělo u soudů purkrabských svědectví. Procesní pravidla řešila zejména problém způsobilosti svědků. U osob příbuzných nebo blízkých se vycházelo ze zásady, že syn může svědčit „o peníze“ matce,¹⁰⁴⁾ avšak manželka nemohla svědčit svému muži, neboť byla v jeho moci,¹⁰⁵⁾ nikdo nemůže vystoupit jako svědek ve vlastní při.¹⁰⁶⁾

O svědectví se pohánělo¹⁰⁷⁾ a byl-li svědek pohnán i dohnán, musel svědčit. Svědectví písemné se muselo předkládat zapečetěné a ten, kdo pečetil, musel užívat „pečeti řádné“. Užití pečeti, která svědkovi nepatřila, měla za následek odmítnutí svědectví. Pokud bylo podáno již jednou svědectví ústní, tzv. „oderčene“, nemohlo být již znovu dodatečně sepsáno a přečteno na soudě.¹⁰⁸⁾ Písemné svědectví mohly podávat i osoby neusedlé.¹⁰⁹⁾

⁹⁹⁾ Tamtéž, str. 558.

¹⁰⁰⁾ Tamtéž, str. 565.

¹⁰¹⁾ Tamtéž, str. 565: „Osoby přísední soudu komorního byli povinni svědčiti o ruce jedné osoby též přísedný, již mrtvé, i o tom, co se při úřadu tajně nedálo“.

¹⁰²⁾ Tamtéž, str. 564, „... psaní cizí, kdožby sám z svých rukou podal, za průvod stačiti nemůže ...“.

¹⁰³⁾ Tamtéž, str. 564, „... do deposicí položeno ...“.

¹⁰⁴⁾ Tamtéž, str. 553, „V 1. Vejpovědních, CCS ... však nalezeno, že syn mateři své pro peníze svědčiti může, Actum Anno 95, v středu po sv. Tří králích.“

¹⁰⁵⁾ Tamtéž, str. 556.

¹⁰⁶⁾ Tamtéž, str. 570.

¹⁰⁷⁾ Tamtéž, str. 572.

¹⁰⁸⁾ Tamtéž, str. 558.

¹⁰⁹⁾ Tamtéž, str. 560, „... svědomí listovní, když se odnikud nepíše, postačují“.

Jako důkaz bylo tedy připuštěno svědectví, které bylo v řádné písemné formě předloženo soudu, či svědectví písemné, které bylo zaprotokolováno v kanceláři purkrabského úřadu.

Z oblasti práva dědického se setkáváme s celou řadou základních pravidel, která jsou aplikována při rozhodování před purkrabskými soudy: na otce přecházejí po nevybytém synu či dceři jejich nároky jako věřitelů, stejně jako na bratra po bratru či na sestru po sestře, a to i proti královským nárokům odúmrtním.¹¹⁰⁾ Strýc dědí dlužní pohledávky po strýci, újec stavu rytířského po újci stavu panského.¹¹¹⁾ Poručníci vymáhají pohledávky, které připadly sirotkům po smrti jejich rodičů,¹¹²⁾ děd má právo vystupovat jménem svých vnuků a vymáhat jim pohledávky z dluhů, aniž by byl jejich poručníkem.¹¹³⁾

Zásadně se uplatňuje představa, že dědictví či držba dědictví má za následek povinnost „dluhy a závady toho, po komž statek drží, zaplacovati“.¹¹⁴⁾ To se vztahovalo i na případy, kdy statek po zůstaviteli dostal někdo již za jeho života, nebo když zdědil jen část inventáře statku, na kterém vázl dluh.¹¹⁵⁾ Hraniče této povinnosti je vytyčena pravidlem, že „Z statku dluhy se platiti mají, pokudž statku umrlého stává“.¹¹⁶⁾ Povinnost nést právní odpovědnost za závazky zůstavitele se nevyhnul obmyšlený dědic ani „odporem“, napadením kšaftu, pokud se již dříve držby zděděného statku ujal.¹¹⁷⁾

U klášterů ručili opat a celý konvent za závazky předešlého opata.¹¹⁸⁾

V takto striktních pravidlech se však přece objevuje výjimka, a to v případě, že dědicem je z titulu práva odúmrtního panovník. V r. 1610 se takový případ stal v Ml. Boleslavi, kde zůstavitel učinil některé odkazy, včetně pohledávek peněžních (není jasné zda vůči králi či jiné osobě) městu a dlužník již dokonce plnil. Královský prokurátor pohnal boleslavské z neoprávněného nabytí pohledávek a ti pak museli vše odevzdat komoře.¹¹⁹⁾

c) Proces před SPP i SPH mohl — jak jsme již výše ukázali — skončit již ve stadiu přípravném: splněním pohledávky — zaplacením dluhu¹²⁰⁾ a předložením kvitance. Pokud pak již k přelíčení došlo, pak skončilo buď:

¹¹⁰⁾ Tamtéž, str. 317.

¹¹¹⁾ Tamtéž, str. 320.

¹¹²⁾ Tamtéž, str. 326.

¹¹³⁾ Tamtéž, str. 330.

¹¹⁴⁾ Tamtéž, str. 337.

¹¹⁵⁾ Tamtéž, str. 341.

¹¹⁶⁾ Tamtéž, str. 342, „... V prvních Tobiašových M 16, Mezi Volfem z Vřesovic a Jindřichem knížetem z Plavna ...“

¹¹⁷⁾ Tamtéž, str. 345.

¹¹⁸⁾ Tamtéž, str. 352.

¹¹⁹⁾ Tamtéž, str. 335, „V černých kropenatých nálezoých H9 mezi Voldřichem Gerštorfem JMC prokurátorem a Boleslavskými, Actum 1610 v středu po sv. Školastyce.“

¹²⁰⁾ Srov. RP, G XX, „Původa plnomocník kázal jej přetrhnouti v soudu dne sv. Doroty Anno 1590.“

- smlouvou, uzavřenou mezi spornými stranami, ve které byly dohodnuty způsob a lhůta plnění, resp. odklad plnění, tedy smírem (soudním či mimosoudním) mezi stranami;¹²¹⁾
- odsouzením obžalovaného a zaplacením dluhu;
- odsouzením obžalovaného a v případě neplnění vydáním od úřadu purkrabského listu zatýkacího (zatykače);¹²²⁾
- odmítnutím půhonu a vítězstvím pohnaného;
- stanným právem pro nedostavení se pohnaného či původa;¹²³⁾
- smrtí původa nebo pohnaného.¹²⁴⁾

Základní formou ukončení sporu před purkrabskými soudy byl tedy nález. Pro zkoumání procesu je také nejdůležitější, neboť se v něm odrážejí typické formy řízení a zásady, které ho ovládaly.

Nález byl vynášen jménem purkrabího či za jeho nepřítomnosti jménem purkrabského soudu. Tak bylo postupováno jak v Praze, tak i v Hradci. Ze zachovaných nálezů není zřejmé, zda nález byl schvalován většinou soudců, či zda rozhodující byl názor předsedy. Aktivní účast na formulaci nálezu musíme však předpokládat, neboť jen tak lze vysvětlit případy pochybností a žádostí o stanovisko zemského soudu. Nález byl přečten stranám a současně zapsán do register nálezových.

d) Důležitou otázkou jsou důsledky nálezu pro sporné strany. Mohl uspokojit věřitele, odmítnout jeho nároky, mohl odmítnout půhon či obeslání, mohl však také rozhodnout o nárocích na škody, tj. soudní útraty.

Řekli jsme již výše, že exekuce nepatřila do vlastní činnosti purkrabského soudu. V pramenech se zdůrazňuje, že purkrabský soud nesoudí stanná práva vyhlášená před jinými soudy, stejně jako námitky, obranu proti odhádání či zvodu,¹²⁵⁾ tedy provádění exekuce.

Řízení po vyhlášení nálezu pak vypadalo tak, že ten, kdo neměl svobodné

Tamtéž, H XIII, Původ přiznal se, že tato suma v půhoně nadepsaném položená jemu od Těmína z Těmic i s škodami zouplna zaplacená jest, a že z ní kvituje. Aktum přiznání na Hradě Hradeckém při úřadě v středu po památce proměnění Krista A. 1590.

¹²¹⁾ Srov. RP, X XVI, „Smlouva, relátor Vavřinec . . . v soudě.“ Jindy jen poznámka „Na smlouvě do budoucího soudu. Reláto sám původ . . .“ Tamtéž.

¹²²⁾ Srov. RP, „Vostrovský z Skalky a na Skalce pohání Karla Bukovského z Hustiřan . . . jakožto rukojmě za Václava Chvalkovského z Hustiřan a na Chvalkovicích nedodaného, což na dílu jeho jakožto jednoho rukojmě přijde 25 kop. gr. č. a z ouroku z té sumy od sv. Havla roku 88“. Půhon byl zapsán 1589 a k němu je připojena poznámka „Rozsouzena v auterý o památce proměnění pána Krista Anno 1590 . . . V středu před památkou svatého Bartoloměje vydán od úřadu list zatýkací.“

¹²³⁾ Tamtéž, H I, „Stanné právo dáno v středu po neděli Misericordias 1590.“

¹²⁴⁾ Tamtéž, X XVI, „Pohnaný umřel, tou příčinou půhon přetržen v soudu.“

¹²⁵⁾ Srov. NSPP, str. 507, 513.

statky či nebyl pražským měšťanem,¹²⁶⁾ se musil „uručit“, tj. opatřit si do 14 dnů ručitele, který dával věřiteli záruku pro případ nezaplacení sumy, ke které byl odsouzen. Kdyby ručitele nepostavil, mohl si oprávněný vyžádat u purkrabského úřadu vydání zatýkacího listu,¹²⁷⁾ který musel být doručen za podmínek, které připomínají předpisy o doručování půhonů.

Ten, komu byl zatykač dodán, se musil pod závazkem „pod cťou a vírou“ dostavit do 14 dnů k purkrabímu hradu pražského nebo k purkrabímu kraje hradeckého a tam tak dlouho sedět ve věži (v dlužnickém vězení), pokud se mu nepodařilo obstarat úhradu dlužné částky.¹²⁸⁾ To se samozřejmě netýkalo dlužníků vlastních statků nemovitých, na které mohla být vedena řádná exekuce, na kterých se tedy věřitel mohl hojit. Tu také pochopíme zásadu českého práva, že se nikdo nesměl zaručit za více, než měl na svých statcích či vypůjčit si více, než byla hodnota jeho statků. Strohá lhůta k plnění po soudním nálezu mohla být však dohodou stran prodloužena, např. tehdy, když se věřitel smlouvou zavázal k odkladu,¹²⁹⁾ či dluh vůbec prominul.¹³⁰⁾

O průběhu a způsobu zatýkání jsme z pramenů poměrně dobře informováni. Zatykač nesměl být v městech doručován rychtáři v domech „svobodných“, tedy těch, které nespadaly pod městskou jurisdikci.¹³¹⁾ Nikdo nesměl být zatčen na svém statku (šlechtic tedy ve svém „svobodném“ domě ve městě), ledaže by se skrýval před zatčením.¹³²⁾ Dotěrný doručovatel zatykače nesměl rušit v noci pokoj lože manželského,¹³³⁾ zatykač nesměl být doručen v neděli,¹³⁴⁾ musel být odevzdán rychtářem do vlastních rukou zatýkaného.¹³⁵⁾

V činnosti purkrabského soudu pražského se zatykače objevují jen ve stadiu procesní obrany zatýkaných, tj. v případech, kdy se obesílá před purkrabský

¹²⁶⁾ Tamtéž, str. 587, „Měšťané pražští nejsou povinni škod ručiti“. Srov. i AČ V., str. 176, VZZ, čl. 383 „Purkrabí dává zatýkací listy na ty, kdož na statcích nemají...“

¹²⁷⁾ Srov. AČ V., str. 176, VZZ, čl. 383.

¹²⁸⁾ Tamtéž, str. 176–177, čl. 383. Kdo prohraje spor, „... má zaručiti tomu, proti komu jest při prohrál, aby jemu to ve dvou nedělích dal, což jest jemu přisuzeno; pakli by neuručil, má jeho purkrabí do věže vsaditi a odtud nepropouštěti, dokud nálezu dosti neučiní“. Nutno připomenout, že se připouštělo náhradní plnění, např. místo peněžité částky dát předmět, jehož hodnota ji nahradila. Srov. NSPP, str. 586, kde se schvaluje při prohraném sporu složení zlatého řetězu na úhradu soudních nákladů.

¹²⁹⁾ Srov. NSPP, str. 435.

¹³⁰⁾ Tamtéž, str. 436.

¹³¹⁾ Tamtéž, str. 467, „... v svobodném domě rychtář zatejkati nemá...“

¹³²⁾ Tamtéž, str. 468, „... v statku svém žádný zatejkati býti nemá, lečby se před zatykačem ukrejšval...“

¹³³⁾ Tamtéž, str. 469, „Manželé, když se na pokoj oddají, žádný z nich v noci a v lůži zatejkán býti nemá: Alžběta Szaková, jináč Vojířová z Holohlav obeslala Jana Lautera M.N.M.P. (měšťana Nového města pražského), že ji těmi zatykači ve dvě hodiny na noc, když v loži s manželem svým byla, zatkl. Zdvižení zatykačové s tím doložením, že v takových příčinách manželům poctivým překážeti se nemá. Actum v outerý po Křížové neděli, Anno 74.“

¹³⁴⁾ Tamtéž, str. 481, „Zatkl ho v neděli, když z kostela šel. Takové zatčení jest zdviženo...“

¹³⁵⁾ Tamtéž, str. 480.

soud z „neřádného zatčení“. Tento procesní prostředek byl tedy způsobem jak dosáhnout osvobození dlužníka, aniž by dříve zaplatil dlužnou částku a ostatní pohledávky (škody, pokuty ap.). Není proto divu, že právě praxe SPP vedla k vypracování celé složité soustavy možných útoků proti zatýkacím listům, popř. proti způsobům, jakým byly doručeny.¹³⁶⁾

Vydávání zatykačů patřilo rovněž do kompetence purkrabího kraje hradec-kého. Při jeho úřadě existovalo také dlužnické vězení.¹³⁷⁾ Pokud však jde o obeslání pro neřádná zatčení, ta zřejmě před SPH nepatřila a soustřeďovala se před SPP.

Obeslání z neřádného zatčení muselo být podáno ve 14 dnech ode dne zatčení, jinak bylo „zdviženo“.¹³⁸⁾ Při projednávání pře musel původ obeslání stát sám osobně. Zastoupení před soudem se mu povoluje jen za předpokladu, že složí peníze i s pokutou, pro které je zatčen u úřadu purkrabího.¹³⁹⁾ I při obeslání musel původ pečlivě dbát na předepsané formality. Také zde záleželo na přesné titulatuře, nikdo si nesmí osobovat titul, který mu nenáleží,¹⁴⁰⁾ dlužná suma musela být uvedena zcela přesně, procesní nárok musel být přesně formulován, stejně jako pokuta, pro kterou byl poháněn.¹⁴¹⁾

Důvody pro „zdvižení“ (zrušení) zatykačů¹⁴²⁾ pak mohly spočívat buď v chybě toho, kdo o zatčení požádal,¹⁴³⁾ či v nesprávném provedení zatčení.¹⁴⁴⁾ O některých těchto důvodech jsme se již zmínili při charakteristice průběhu zatýkání. Kromě nich to však byly i jiné důvody: kupř. manžel nesmí zatýkat svou manželku,¹⁴⁵⁾ zatykač nesmí být zatmělý, tj. formulován nejasně.¹⁴⁶⁾

¹³⁶⁾ Tamtéž, str. 393. Pod nadpisem „O přech obeslaných z neřádného zatčení, též o některých postranních obesláních“ se začíná celá zvláštní kapitola, míněná jako dobré rady pro poručníky (advokáty).

¹³⁷⁾ Srov. dobré zdání v tzv. Registrech purkrabského soudu v Hradci Králové 1581—1633, pozn. č. 21.

¹³⁸⁾ Tamtéž, str. 395.

¹³⁹⁾ Tamtéž, str. 393.

¹⁴⁰⁾ Tamtéž, str. 414. I pouhá záměna Vladislav—Ladislav vedla k zmaru obeslání.

¹⁴¹⁾ Tamtéž, str. 402.

¹⁴²⁾ Tamtéž, str. 429: „Zatykač se zdvihá z těchto hlavních dvou příčin: I. když se nepořádně vyžádá od ouřadu, II. když se nepořádné zatčení stane.“

¹⁴³⁾ Tamtéž, str. 431—468. Z početné řady (16) důvodů uvádíme jen některé: odsouzený složí již peníze a druhá strana si to neověří a zatkne ho; vyžádá si zatykač, nenechá zatknout a vyžádá si druhý; půhon pro dluh nebyl doručen, žalobce vyhraje stanným právem a zatýká; odsouzený plní jen částečně, ale zatykač zní na celou sumu; odpustí dluh, ale přece pak vymáhá zatčení; zapomene v zatykači uvést důvod svého nároku — kupř. relaci krajských hejtmanů, dobu, po kterou jsou mu zadržovány úroky; nespecifikuje hodnotu dlužné či zadržené částky (kupř. věna).

¹⁴⁴⁾ Tamtéž, str. 467—501.

¹⁴⁵⁾ Tamtéž, str. 471.

¹⁴⁶⁾ Tamtéž, str. 485. Autor poučení však kriticky poznamenává, že tento důvod většinou „nepostačil“.

Zásadně byly odmítány námitky, které měl pohnaný uplatnit již při projednávání půhonu a uplatnil je až v obeslání. Obeslání nemělo a nesmělo mít povahu odvolání, nýbrž obrany proti zatčení, provedeném formálně nesprávným způsobem. Mělo tedy spíše povahu zmatečné stížnosti. Důvod zatčení, rozhodnutí o povinnosti dlužníka plnit, byl právně zakotven v nálezu.¹⁴⁷⁾

Pokud se zatčenému nepodařila obrana obesláním, pak zůstávalo zatčení v platnosti se všemi důsledky.¹⁴⁸⁾

Tak jako u ostatních soudů, i před soudy purkrabskými se vyžadovalo důstojné chování, zakazovalo násilí či pohrůžky násilím. A také zde se „nevážné“ chování trestalo vězením.¹⁴⁹⁾

Shrňme-li naše poznámky o činnosti obou purkrabských soudů, můžeme je uzavřít tímto zjištěním: SPH plnil v hradeckém kraji v podstatě stejnou úlohu, jako SPP pro ostatní kraje českého království. Jeho činnost byla zaměřena především na spory vyplývající z půjček, zvláště peněžitých, a na vymáhání dluhů, popř. jiných závazků, pokud jejich obsahem bylo zaplacení peněžité částky, splnění pohledávky či poskytnutí jiné věci movité. Spory o statky nemovité se před oběma soudy nesoudily. SPH nenáležela kromě toho ani agenda obeslání z neřádného zatčení, pro kterou byl příslušný SPP. Soud tedy neměl povahu odvolacího soudu od městských soudů věnných měst hradeckého regionu. Osobní příslušnost žalobců byla obecně omezena na všechny svobodné, bez rozdílu stavovské příslušnosti. Žalovány pak mohly být před SPH (a SPP) jen osoby šlechtické. Pro stejnou agendu u měšťanů, pokud by měli být žalováni, byly příslušné jejich soudy městské.

Rozsah agendy SPH se však přece jen liší od agendy SPP. Tento rozdíl však je faktický, nikoliv právní a spočívá v pestrosti projednávaných sporů. Je to podmíněno tím, že SPH měl blíže k problematice vyplývající z hospodářské činnosti vrchností a jejich poddaných. Proto zde nalézáme ve větší míře nejen spory o pohledávky vyplývající z dodávek „krámských“ věcí, vína, řemeslnických výrobků, pro něž byli šlechtici hlavními odběrateli,¹⁵⁰⁾ ale i agendu bezprostředně spojenou s ekonomikou šlechtických statků a jejich vnitřní orga-

¹⁴⁷⁾ Tamtéž, str. 498, „Příčiny, kteréž ku při přináleží a s nimi se pohnaný nebránil, tehdáž již po zatčení do obeslání je klásti, by pak nejlépe je provozovali, platné nejsou, než má-li kdo jakou obranu, tím se na při braň.“ Autor tu „při“ rozumí při půhonnou.

¹⁴⁸⁾ Tamtéž, str. 501, „Neprovedení příčin do obeslání položených, kdo neprovede, při zatčení a pokutě zůstává.“

¹⁴⁹⁾ Tamtéž, str. 568, „Pohrůžku kdo jsou komu při soudu činili, aneb nevážně se chovali, do trestání se dostávali. Jan Hroch vznesl, že Jan Slach z Hřimic při svoudu vně před světnicí hrozil mu když na pátou bítí bude, že mu zaplatí. Šel do Daliborky. Actum v auterý po narození panny Marie, léta 1588. Joachym z Těchnic, že se nevážně choval a vadil s Václavem Pleským, též musil do Daliborky Actum v čtvrtek in Vigilio Johan. Bapti, A° 1589.“

¹⁵⁰⁾ Často to bylo pivo nebo víno. Srov. RP O III; cena moravského bílého vína v půhonu Jindřicha Klebsatla z Norimberka, „obyvatele v městě Hradci nad Labem“ je udávána za 130 šejdlíků 5 kop 34 gr. míš. Jinde se dozvídáme cenu za jednu bečku vína červeného 70 kop. míš.

nizací a strukturou, kupř. spory s vlastními kněžími o placení desátků.¹⁵¹⁾ Toto bezprostřední sepětí s vesnickým životem přináší do agendy SPH i spory o závazky uzavírané šlechtici před vesnickými soudy, kterých se účastnili i poddaní, kteří jsou také označováni jako svědci.¹⁵²⁾ Nalézáme tu i spory o mzdu — platy vrchnostenských úředníků¹⁵³⁾ a jeho půhony nám ukazují velmi názorně i formy a výnosnost šlechtického zemědělského podnikání.¹⁵⁴⁾

Význam SPH je, podobně jako SPP určen vývojem zbožně peněžních vztahů mezi šlechtou navzájem a mezi ní a měšťany, popř. i poddanými. Jeho agenda ukazuje výmluvně na úlohu peněžního kapitálu a úroku v české stavovské společnosti. V tomto ohledu již činnost obou purkrabských soudů zřetelně překračuje meze na starších ekonomických vztazích založeného soudnictví, zvláště před soudem zemským. Instituce úvěru a úroku, které tvoří základ sporů před nimi vedených, jsou již svou podstatou zárodkem nových společensko-ekonomických vztahů. Proto také časově i místně omezená činnost soudu, dosud takřka neznámého, otevírá perspektivy dalšího výzkumu, který je ovšem již mimo možnosti našeho příspěvku.

o které pohání „Mandalena, pozůstalá vdova po nebožtíku Jiříkovi Nádherovi v městě Vysokým Mejtě Adama Šťastného Hrzáně z Harasova a na Poštejně“ (tamtéž, S XV). Jinde se počítá za 2 bečky vína červeného 170 kop. gr. mš. (tamtéž, S XI). Pod literou M XVI nalézáme půhon o vyplacení 2 kop. gr. č. Shledáváme, že za 6 sudů piva je účtováno pět kop gr. č.

Vymáhány jsou i dlužné částky za léčiva ve výši 7 kop 55 gr. mš. za „lékařství, kteráž jsou rozdílně podle receptuův od Jana Kojta z Bílé Hory sepsaných . . . posílal“ (tamtéž, Y VII).

¹⁵¹⁾ RP, Q II-III. Hořický děkan Jan Mezerčický pohání z dluhu 11 kop gr. č. za desátek a z „dluhu obilného, jenž desátek slove. Šlo o 6 korců pšenice, 6 korců žita, 3 korce ječmene, 3 korce ovsa vše míry hořické.“

¹⁵²⁾ Tamtéž, K IX. „Jan Dionysius, měšténin v městě Hradci nad Labem pohání Jakuba Kadrmana z Holiče a v Nedvelisticích. Vinití ho chce za 14 korců ječmene, z kterých jest on Jakub Kadrman jemu Janovi Dionysiovi léta etc. 89 v pondělí po neděli Propovědné v krčmě Hoříněves při držení soudu obecního v přítomnosti dobrých lidí k seti dáti připověděl. Protož aby stál a z toho práv byl . . . Anno 1590 . . . die S. Martini přiznal se původ, že mu ta suma obilí od pohnaného vyplacena byla . . .“

¹⁵³⁾ Za službu úředníka Marka Chrpa Mezenského z Mezného u Karla Škopka z Bílých Otradovic a na Pecce je požadováno 510 kop mš., tj. za 1 rok 60 kop gr. mš. platu (tamtéž, R XIX).

¹⁵⁴⁾ RP, V VI. Je to zvláště případ pronájmu stáda ovcí za poloviční podíl na předpokládaném výtěžku. Původ Jiří Vodička z Lesky v Pšárnkách takto „propůjčil a projednal“ kupu ovcí (21 skopců a 39 ovcí) Karlu Štafinskému z Libštejna a na Lukavci s tím, že dostane polovici „požitku, co by od těch ovcí připlodilo mladých i také na tom všem vovčím bravu vlny narostlo“. Nájemce mu 7 let nic neplatil a žalobce pak počítal

za první rok (1585) za 29 skopců a 31 ovcí po 30 gr., za vlnu 3 kopy, za „připlodné“ 5 kop;

za druhý rok (1586) za vlnu 4 kopy, za připlodné 8 kop;

za třetí rok (1587) za vlnu 6 kop, za připlodné 10 kop;

„ . . . a tak dále až do léta tohoto 1592 za přirostlou a přibylou vlnu a za připlodné 166 kop 30 gr. mš.“

Pokud jde o ceny obilí, promítají se v praxi SPH tak, že za 100 korců pšenice se účtuje 55 kop gr. č., za 1 korec (míry hořické) ovsa se počítá 15 gr. č. (tamtéž, B VII).

Seznam použitých zkratk

AC	Archiv český
CIB	Codex iuris bohemicus
NSPP	Nálezové soudu nejvyššího purkrabství pražského, SÚA, sign. NP 135
RN	Registra nálezův úřadu purkrabí kraje hradeckého, sign. DD II, 13, Rkp. fond Památníku nár. písemnictví
RP	Registra půhonná úřadu purkrabství kraje hradeckého, sign. DD II 14, Rkp. fond Památníku nár. písemnictví
SPH	Soud purkrabiho kraje hradeckého
SPP	Soud nejvyššího purkrabí pražského
VZZ	Vladislavské zřízení zemské
ZZ	Zemské zřízení

Tabulka I. Počty půhonů k SPH zapsaných do register podle jednotlivých let

1589	1590	1591	1592	1593	celkem
152	146	19*	98	25**	440

* Malý počet půhonů vysvětluje odklad konání soudu pro nemoc a smrt purkrabího (srov. pozn. č. 38)

** Půhony zapsané r. 1593 se zachovaly jen neúplně.

Tabulka II. Zasedání soudu purkrabiho kraje hradeckého v l. 1587—1590

	Datum konání soudu	Účast purkrabiho	Počet přísedících	Pře půhonné	Stanná práva v přích půhonných	Obesání ze škod	Stanná práva pro obesání	Celkem projednáno případů
1.	1.— 2. 12. 1587	ano	5	16	7	10	—	33
2.	6.— 7. 4. 1588	ano	7	18	7	15	5	48
3.	31. 5.—1. 6. 1588	ano	6	14	8	19	—	41
4.	30.—31. 8. 1588	ano	7	27	5	16	6	54
5.	6.— 7. 12. 1588	ano	7	3	4	17	2	26
6.	7.— 8. 2. 1589	ano	5	22	4	6	1	33
7.	17.—18. 4. 1589	ne	7	23	1	14	6	44
8.	4.— 5. 7. 1589	ne	7	16	7	20	2	45
9.	19.—20. 9. 1589	ano	8	11	3	13	—	27
10.	20.—21. 11. 1589	ne	7	19	7	—	—	26
11.	6.— 7. 2. 1590	ano	7	13	3	3	nezjištěno*	19
za zkoumané období rozhodnuto celkem								396

* Z registrů je zbytek listů (cca 12—15) vyřiznut.

Bemerkungen zur Tätigkeit des Gerichtes des Burggrafen des Kreises Hradec Králové am Ende des 16. Jahrhunderts

Karel Malý

Zusammenfassung

Der Autor rekonstruiert unter Zuhilfenahme von drei bislang unbeachteten handschriftlichen Denkmälern aus dem Ende des 16. Jahrhunderts die Tätigkeit und die Gesamtbedeutung des Gerichtes des Burggrafen des Kreises Hradec Králové. Es geht um die „Registra červená nálezová“, die „Registra půhonná úřadu purkrabství kraje hradeckého“ und eine Sammlung von Schriftstücken mit Bezugnahme auf die Tätigkeit des Burggrafenamtes. Alle werden in den Handschriftenbeständen des Museums der tschechischen Literatur aufbewahrt.

Die Rolle des Burggrafengerichtes von Hradec Králové wurde in der bisherigen älteren und auch neueren Literatur unzulänglich geklärt. Es ist weder der Verlauf der Verhandlungen vor diesem Gericht, noch sein Zusammenhang mit dem Amt des Burggrafen von Hradec Králové bekannt.

Der Autor behandelt nacheinander die Frage der Zusammensetzung des Gerichtes, das Ausmaß, der sachlichen und persönlichen Kompetenz, die Termine seiner Tagungen und die Frequenz der verhandelten Fälle und versucht, die grundlegenden Prozeßregeln klarzustellen, nach denen sich die Verhandlungen vor diesem Gericht richteten. Zugleich zieht er vergleichshalber Quellen heran, die die Tätigkeit des Burggrafengerichtes in Prag klarstellen.

Dem Autor gelang es, die Unterbringung des Gerichtes in Hradec Králové zu identifizieren, festzustellen daß neben dem Burggrafen dort weitere 10 Beisitzer amtierten, die der König aus den Reihen des im Kreis Hradec Králové ansässigen niederen Adels ernannte. Er bringt die Entstehung des Gerichtes mit der Gerichtsbarkeit der Kreise in Verbindung, ähnlich wie dies beim Gericht des Prager Burggrafen der Fall war. Als entscheidend für die Aufrechterhaltung der Tätigkeit des Gerichtes in der Ständeepoche betrachtet er die Aufnahme des Burggrafen von Hradec Králové unter die Landesbeamten.

In die Kompetenz des Gerichtes gehörten vor allem Prozesse um Schulden, Schuldverschreibungen, Schuldzinsen, Bussen wegen Nichterfüllung von Verträgen, wegen Nichtausführung von Verlassenschaften u.ä. Von der Kompetenz des Gerichtes waren Eigentumsprozesse ausgenommen. Die Höhe der Schuld

war für die Kompetenz des Gerichtes unentscheidend: es verhandelte sowohl Bagatellschulden, als auch Schulden von beträchtlicher Höhe.

Die persönliche Zuständigkeit des Gerichtes war für den Kläger und Beklagten unterschiedlich. Beklagter konnte hier nun ein Adelige sein, Kläger ein Adelige wie ein Bürger. Jüdische Klagen gehörten aber nicht vor das Gericht in Hradec Králové.

Eine örtliche Kompetenz des Gerichtes läßt sich nicht nachweisen, wenngleich aus Gründen der Prozeßökonomie hier am meisten Klagen gegen im Kreis ansässige Adelige vorkommen. Dieselben Adelige kann man aber als Beklagte auch vor dem Gericht des Prager Burggrafen vorfinden.

Die Zahl der verhandelten Fällen bewegte sich zwischen 54—26 inner halb eines Jahres und bedeutete nur einen Bruchteil der wirklichen Zahl eingebrachter Klagen, die jedoch gewöhnlich noch vor dem Prozeßbeginn durch Vergleich beendet wurden.

Die grundlegenden Prozeßregeln entsprechen des allgemeinen Grundsätzen des böhmischen Ständeprozesses: sie werden von den Prinzipien der Mündlichkeit, des Verhandlung- und Dispositionsrechtes beeinflußt. Die Entscheidung über den Vollzug des Erkenntnisses stand dem Landgericht zu. Das Gericht des Burggrafen von Hradec Králové war erstinstanzlich, eine Berufung gegen seine Entscheidung war nicht zulässig. Offenbar zeigte sich hier der Zusammenhang mit dem Landgericht, ähnlich wie beim Gericht des Prager Burggrafen, da je nach Bedarf gemeinsame Sitzungen beider Gerichte stattfanden, und zwar auch in Anwesenheit des Burggrafen von Hradec Králové. Was die vor dem Gericht verwendeten Beweise anbelangt, ging es vor allem um Schuldverschreibungen, Briefe und Zeugenaussagen.

Das Verfahren konnte entweder durch Parteienvereinbarung, durch Verurteilung des Beklagten und Bezahlung der Schulden, durch Abweisung der Klage, durch Kontumazurteil beim Nichterscheinen irgendeiner der Prozeßparteien oder durch Tod irgendeiner der Parteien enden.

Der Autor gelangt zu der Feststellung, daß das Gericht des Burggrafen des Kreises Hradec Králové im wesentlichen dieselbe Aufgabe erfüllte wie das ähnliche Prager Gericht, das jedoch die Schuldenprozesse aus den übrigen böhmischen Kreisen bei sich konzentrierte.

Bestimmend für die Bedeutung des Gerichtes ist die Geld- und Warenbeziehung zwischen dem Adel untereinander und zwischen diesem und den Bürgern, bzw. den Untertänigen. Es liefert auch einen Beweis für die Rolle des Wucherkapitals in der böhmischen Ständegesellschaft am Ende des 16. Jahrhunderts.